

ХАБАРШЫ
ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ
ПСИХОЛОГИЯ

ISSN 2959-815X (print)
ISSN 3005-3277 (online)
№1, (5)
2024

ҚОРҚЫТ АТА АТЫНДАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ

ISSN 2959-815X (print)
ISSN 3005-3277 (online)

**ҚОРҚЫТ АТА АТЫНДАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ**

**ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ
СЕРИЯСЫ**

2024, №1 (5)

2023 жылдан бастап шығады
Выходит с 2023 года
Founded in 2023

Жылына төрт рет шығады
Выходит четыре раза в год
Published four times a year

**Қызылорда/Кызылорда/Kyzylorda
2024**

Редакциялық алқа

- Майгельдиева Ш.М. - ғылыми редактор, педагогика ғылымдарының докторы, доцент, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
- Осипов П.Н. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Ресей Федерациясы
- Фоминых Н.Ю. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Г.В.Плеханов атындағы Ресей экономикалық университеті, Ресей Федерациясы
- Саудабаева Г.С. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы
- Абильдина С.Қ. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы
- Зубова Л.В. - психология ғылымдарының докторы, профессор, Орынбор мемлекеттік университеті, Ресей Федерациясы
- Атемова К.Т. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы
- Туребаева К.Ж. - педагогика ғылымдарының докторы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы
- Турдалиева Ш.Т. - психология ғылымдарының кандидаты, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы
- Сангилбаев О.С. - психология ғылымдарының докторы, профессор. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы
- Дуйсекеева Н.Ж. - жауапты хатшы, PhD, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы.

Редакционная коллегия

- Майгельдиева Ш.М. - научный редактор, доктор педагогических наук, доцент, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
- Осипов П.Н. - доктор педагогических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Российская Федерация
- Фоминых Н.Ю. - доктор педагогических наук, профессор, Российский экономический университет им. Г.В.Плеханова, Российская Федерация
- Саудабаева Г.С. - доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан
- Абильдина С.К. - доктор педагогических наук, профессор, Карагандинский университет им. Е.А.Букетова, Республика Казахстан
- Зубова Л.В. - доктор психологических наук, профессор, Оренбургский государственный университет, Российская Федерация
- Атемова К.Т. - доктор педагогических наук, профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Республика Казахстан
- Туребаева К.Ж. - доктор педагогических наук, Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, Республика Казахстан
- Турдалиева Ш.Т. - кандидат психологических наук, Таразский региональный университет им. М.Х.Дулата, Республика Казахстан
- Сангилбаев О.С. - доктор психологических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан
- Дуйсекеева Н.Ж. - ответственный секретарь, PhD, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан.

Editorial Board

- Maigeldiyeva Sh.M. - scientific editor, Doctor of pedagogic sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan
- Osipov P.N. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Kazan Federal University, Russian Federation
- Fominyh N. Yu. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Plekhanov Russian University of Economics, Russian Federation
- Saudabaeva G.S. - Doctor of pedagogicaj sciences, professor, Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan
- Abildina S.K. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Karaganda Boketov, Republic of Kazakhstan
- Zubova L.V. - Doctor of Psychology, Professor, Orinbor State University, Russian Federation
- Atemova K.T. - Doctor of pedagogical sciences, professor, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan
- Turebayeva K.Zh. - Doctor of Pedagogical Sciences, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Republic of Kazakhstan
- Turdaliyeva Sh.T - Candidate of psychological sciences, MH Dulati Taraz Regional University, Republic of Kazakhstan
- Sangilbayev O.S. - Doctor of psychological sciences, professor. Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan
- Duissekeyeva N.Zh. - executive editor, PhD, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan.

Баспа атауы – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті

Баспа адресі – индекс 120014, Әйтеке би, 29А, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы

Наименование издателя – Кызылординский университет имени Коркыт Ата

Адрес издателя – индекс. 120014, ул Айтеке би, 29А, г.Кызылорда, Республика Казахстан

Name of the publisher – Korkyt Ata Kyzylorda university

The publisher's address is an index. 120014, Aiteke bi street, 29A, Kyzylorda, Republic of Kazakhstan

RESULTS OF PSYCHODIAGNOSIS OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF PUPILS OF PRIMARY SCHOOL AGE DURING THE CHESS GAMES

Saliyeva D.A.¹, PhD, associate professor

e-mail: solievad78@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-1703-6574>

Maigeldiyeva Sh.M.², doctor of pedagogical sciences, professor

e-mail: sharban56@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7453-2662>

Imangaliyeva Sh.D.², master's degree, master, senior lecturer

e-mail: sholpan1114@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5532-1256>

Akhmetova A.S.², master's degree, master, lecturer

e-mail: ayan080180@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0156-7458>

¹ *Kokand State Pedagogical Institute, Kokand, Uzbekistan*

² *Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan*

Abstract. Teaching chess in primary school age contributes to cognitive development and improves pupils' school performance.

We analysed the impact of chess on the cognitive development of primary school age children, and the psychodiagnosis experiment addressed the following tasks:

Analysis of the results of students, with the best achievements in chess, psychodiagnosis of the development of cognitive processes in children of experimental and control groups using the methodology of J. Raven "Standard progressive matrices (classical version)", Group intellectual test (J. Wang, M.K. Akimova, V.T. Kozlova, E.M. Borisova, G.M. Loginova). The results obtained for each of the series of techniques in the experimental and control groups were compared with each other by the method of quantitative analysis. For quantitative data processing we used methods of descriptive statistics, Student's t-criterion for related samples, as well as correlation analysis by Pearson's formula using the SPSS.20 package programme.

In the first year of study of intellect, the level verbal logical thinking has significantly increased in both groups. In the second year of study in the group of schoolchildren practicing chess, the level of intellect increased, correlations between intellectual abilities and creativity were revealed, at the same time, the higher the intellect, the lower the productivity and variability of thinking and the higher the other indices of creativity.

Keywords: chess, tests, method of J.Raven, psychodiagnostics, intellect test, correlation, younger pupils

Introduction. In today's world chess is treated not only as a sport, but also as an integral part of the education system. Studies carried out in countries where chess has been introduced as an educational subject show that students show high results in independence, creative thinking, reflexes and comparative analysis. The inclusion of chess in the education curriculum will help to mobilize the nation and promote the values of the nationwide patriotic idea, as it contributes to the development of intelligence and innovative power of the state.

Chess is introduced at the primary education level, as it is at primary school where the personality of a pupil is formed, sustainable learning algorithms are created and the foundations for further successful schooling are laid. At this time radical changes are taking place in the child: the developmental function of learning is brought to the forefront, greatly contributing to the formation of the personality of younger pupils and the fullest disclosure of their creative abilities.

Numerous researchers have tried to formulate the main quality of any creative personality that underlies the ability to create. With all the variety of specific formulations all say

approximately the same thing: a creative person is a free person; and a free person is a person capable of being himself/herself, hearing his/her "I", according to C. Rogers' definition. Situational factors that negatively influence a person's creativity include: - time limit, state of stress, state of increased anxiety, desire to find a solution quickly, too strong or too weak motivation, presence of fixed attitude to a particular way of solution, insecurity in one's abilities caused by previous failures, fear, increased self-censorship, way of presenting the task conditions provoking wrong way of solution, etc. The student research procedure, testing regulations, and data collection were carried out in strict accordance with the instructions given for each technique.

S.G. Poghosyan and R.V. Aguzumtsyan in their article "Influence of Chess on the Development of Creativity and Intelligence in the Primary School Age" presented the results of the study which was carried out in several schools in Armenia [1]. The aim of the study was to show the impact of chess on the development of creativity and intelligence. The study was conducted among second, third and fourth grade students. The first phase (April-May 2017) studied the creativity of second, third grade students. The research was conducted in schools N55, N51, N172 of Yerevan, N5 of Artashat, N3 of Sevan, N7, N2 of Abovyan and N9 of Vanadzor. Pupils of 369 second and 276 third grades took part.

In the second stage (October-November 2017), the intelligence of second-, third- and fourth-graders was studied. The study was conducted in schools N55, N51 in Yerevan and N3 in Sevan and involved 259 students, 90 of which were second-graders, 84 were third-graders and 85 were fourth-graders. The study used methods of interview, questioning, observation and also F. Williams' method for revealing creativity. Williams and the verbal scale of the intelligence test by D. Wexler. The results of the comparative analysis showed that students who learn chess have advantages in the indicators of important qualities of creativity, such as flexibility, originality, and elaboration, as well as in the indicators of logical thinking. These results clearly confirm the importance of chess instruction.

In our research we analysed the Raven [2, 11], GIT [10,12] and compared these indicators by comparing the arithmetic mean and the impact of chess on academic achievement.

Experimental methods. The methodology used in the study was J. Raven's Standard Progressive Matrices, J. Raven's matrices are one of the best known predictive techniques for the study of non-verbal intelligence, proposed by L. Penrose and J. Raven in 1936. In developing the test, an attempt was made to implement the principle of "progressivity", which consists in the fact that performance of previous tasks and their series is as if a preparation of the examinee for performance of subsequent ones. In this way, more difficult tasks are taught [2, 3]. We have also analysed the results of students with the best achievements in chess, using a group intellectual test [4, 5, 6]. This test reveals the child's mastery of the words and concepts offered in the test tasks, as well as the ability to perform some logical operations with them. This psychological instrument is designed in two forms - A and B. The test validity coefficients determined by comparing the results of test items to school performance are 0.59 (grade 3) and 0.53 (grade 5). All indicators are significant at $p \leq 0.05$. The test contains seven subtests. The objectives of this test: to monitor the effectiveness of school teaching, and to compare the effectiveness of different teachers' work.

Results and Discussion. The study was based on schools in Almaty, Kyzylorda, Pavlodar and Pavlodar provinces. Almaty, Kyzylorda, Pavlodar and Pavlodar region. The object of the study was primary school pupils with Kazakh and Russian languages of instruction, in the first stage of the study (October-November 2018) 1738 respondents participated, of which 1030 were included in the experimental group (studied chess), and 708 in the control group (did not study chess). In the second phase of the study (April-May 2019), 1725 students participated, of whom 1017 from the experimental group and 708 from the control group. 13 students dropped out by the end of the school year. The average age of the students was 9 years.

In our case, the Raven's Progressive Matrices technique was administered to children playing chess. The aim of the study was to determine the relationship between cognitive development and chess practice. The methodology was used in the academic years 2017-2018 and 2018-2019 in primary schools in Almaty, Pavlodar and Kyzylorda. Below we offer comparative analyses on this methodology

Table 1 – Comparative analysis of the Raven scores of the experimental and control groups (2nd grade)

Selections	Raven A	Raven B	Raven C	Raven D	Raven E	Raven A-E
Experimental group	8,68	7,06	5,34	5,23	3,74	28,5
Control group	5,77	4,69	4,19	4	2,9	19,97

The results of the students in the experimental group were compared with the results of the control group for all indicators. These indicators were compared by comparing arithmetic averages.

A comparison of the average values of the Raven subscales showed that the experimental group had significantly higher results for series A, B, E and for the total scores (see Table 1). As we can see, chess classes have influenced the level of development of cognitive processes in younger pupils. Initially, an analysis of the dynamics of the studied indicators during the school year in the experimental group was carried out. For this purpose Student's T-test for dependent samples was used. Analysis of the dynamics of intelligence of younger pupils on the basis of diagnostics at the beginning and at the end of the first year (Table 2) revealed a statistically significant difference between the observations ($p \leq 0.01$).

Table 2 – Dynamics of IQ level of junior schoolchildren playing chess (EG),2017. ($x \pm \sigma$)

Indicator	Measuring (n=1094)	Measuring 2 (n=1094)	T-criteria	p-level significance level
	$x \pm \sigma$	$x \pm \sigma$		
IQ (intelligence)	109,07 ± 14,9	114,18 ± 15	-13,973	0,0001

The level of intelligence of the younger pupils engaged in chess increased significantly during the 2017-2018 school year. Further using Student's T-criterion for independent samples the results at diagnostics at the end of the school year are presented.

A comparative analysis of the level of intelligence development in the experimental and control groups (Table 3) revealed a significant difference between the groups ($p \leq 0.01$).

Table 3 – Comparative analysis of the level of intelligence development among junior schoolchildren engaged and not engaged in chess, 2017. - Measurement 2 ($x \pm \sigma$)

Indicator	EG (n=1094)	CG (n=758)	T-criteria	p-level significance level
	$x \pm \sigma$	$x \pm \sigma$		
IQ (intelligence)	114,18 ± 15	108,01 ± 11,44	6,518	0,0001

Thus, at the end of the first year, the difference between the groups remained: the younger students in the experimental group are characterized by a higher level of intelligence

than students in the control group. The same picture of significant differences in average values in grade 3 (see Table 4).

Table 4 – Comparative analysis of the Raven scores of the experimental and control groups (3rd grade)

Selections	Raven A	Raven B	Raven C	Raven D	Raven E	Raven A-E
Experimental group	9,9	9,0	7,5	7,2	4,0	37,8
Control group	9,7	8,5	6,6	6,4	2,8	34,1

Thus, students' results for series B, C, D, E and total score in the experimental group were higher than in the control group. Significance of differences by Student's t-criterion corresponds to a critical level more than $p < 0.001$ (see Appendix 2). And these data support our hypothesis that playing chess in the primary school age contributes to cognitive development.

Similar results were obtained when comparing stages 1 and 2 of the study for the academic year 2018-2019. Below we present the data of stages 1 and 2 according to the Raven methodology.

Table 5 – Comparative analysis of Raven Stage 1 indicators

1-stage	Raven A	Raven B	Raven C	Raven D	Raven E	Raven A-E
Experimental group	9,7	8,7	7,2	6,9	3,7	36,5
Control group	9,4	8,0	6,2	5,9	2,5	32,4

As can be seen, the results for series B, C, D, E and the total score (except for series A) in the experimental group differ in average values from the results of the control group. A statistical comparison of the results showed that in the experimental group the scores for the difficult series (C, D, E) and the total score were generally higher than in the control group.

Significant differences were also found in the results of students in the experimental group at stage 2 of the Raven methodology study. The data are shown in Table 6 and Figure 4.

Table 6 – Comparative analysis of Raven's Stage 2 indicators

2-stage	Raven A	Raven B	Raven C	Raven D	Raven E	Raven A-E
Experimental group	10,2	9,4	7,7	7,5	4,3	39,2
Control group	10,0	9,0	6,9	6,8	3,1	35,9

In the experimental group, the performance of series C, D, E and the overall score is higher than that of the control group. These series are the most difficult to perform, but these difficulties did not affect the performance of the respondents, as they practised chess regularly. We can see that chess practice had a significant impact on the development of cognitive processes, which is a condition for the development of a complete personality and determines its level of intelligence.

Table 7 – Comparative analysis of the dynamics of intellectual development of 2nd and 3rd graders in the experimental group (J.Raven), (Kazakh classes)

Experimental Kazakh group	Raven A	Raven B	Raven C	Raven D	Raven E	Raven A-E
2018 year	9,8	8,9	7,5	7,3	4,2	38,2
2019 year	10,3	9,7	8,1	8,0	5,1	41,3

Pupils in Grade 3 were more successful in solving intellectual tasks requiring analogies, understanding relationships between different elements, comparison and differentiation, observation, and the ability to notice quantitative and qualitative changes than in Grade 2. The differences are due to the fact that the game of chess is a logical reasoning game, which requires students to be able to establish relationships between different elements. If we talk about the reasons why the data in the 2nd grade were lower than in the 3rd grade, we can formulate the following assumption: the creative and intellectual development of students in the younger grades acts as a common unified factor, while playing chess promotes an earlier differentiation of this common factor into logical and creative thinking clusters, where the leading role is taken by the factor of logical thinking of the younger schoolboy if he attends chess at school. A comparative analysis of the results of pupils in grades 2 and 3 (the same children, simply measured against the Raven matrix during two years) makes it possible to draw a general conclusion from the Raven methodology that doing chess really contributes to developing logical thinking, which is proved by the discrepancy between the data.

Table 8 – Comparative analysis of the dynamics of intellectual development of students in grades 2 and 3 of the experimental group (J.Raven), (Russian classes)

Experimental Russian group	Raven A	Raven B	Raven C	Raven D	Raven E	Raven A-E
2018 year	9,5	8,3	6,8	6,3	2,9	33,9
2019 year	9,9	8,9	7,0	6,6	3,1	35,5

Let us consider the results of students using the J. Raven method in grades 2 and 3 with Russian as the language of instruction (see Table 1.6). It was found that students in the experimental group of 3rd graders had higher scores on all series of the methodology.

The next way to assess overall results according to the Raven Standard Matrices is to translate the "raw" score into a standardised score - the IQ coefficient. According to the number of "raw" scores obtained by test takers of the appropriate age, and further, by focusing on the identified IQ score, it is possible to determine the level of mental ability. For example, the 9.5 year-old pupils correctly completed on average 41 items (Kazakh-teaching classes) and 35 items (Russian-teaching classes). Focusing on the tabulated values, we obtain the corresponding IQ scores - 120, 111. These results indicate intelligence development at the level above the average value (see Table 1.8). For example, grade 2, cut-off 1, total raw score is 28 - IQ index -110, which corresponds to intelligence of the average level; grade 3, cut-off 2, total raw score - 39, IQ index -117. The data show the dynamics of intellectual development (see Tables 1 and 4).

For comparative analysis of the results of the experimental and control groups Student's T-test for independent samples was used.

Comparative analysis of the level of intelligence development (J. Raven's Progressive Matrices methodology) in the experimental and control groups in the second year of study is presented in Table 9.

Table 9 – Comparative analysis of the level of intelligence development among junior schoolchildren engaged and not engaged in chess, 2018. - Measure 1 ($x \pm \sigma$)

Indicator	EG (n=1094)	CG (n=758)	T-crit.	p-level significance level
	$x \pm \sigma$	$x \pm \sigma$		
IQ (intelligence)	118,88 ± 14,77	113,34 ± 14,87	7,606	0,0001

A significant difference was found between the groups ($p \leq 0.01$). Thus, at the beginning of the second study in the group of pupils engaged in chess, the level of intelligence was significantly higher than in the group of pupils who are not engaged in chess.

Considering the dynamics of indicators in the studied groups during the 2018-2019 academic year, we used Student's t-test for dependent samples.

A comparative analysis of the intelligence of younger pupils on the basis of diagnostics at the beginning and at the end of the second year of study (Table 10) revealed a statistically significant difference between the observations ($p \leq 0.01$).

Table 10 – Dynamics of IQ level in young pupils playing chess (EG), 2018. ($x \pm \sigma$)

Indicator	Sample 1 (n=1094)	Sample 2 (n=1094)	T-crit.	p-level significance level
	$x \pm \sigma$	$x \pm \sigma$		
IQ (intelligence)	118,88 ± 14,77	120,95 ± 14,77	-4,710	0,0001

As in the first year, the intelligence level of the younger pupils engaged in chess improved significantly.

It was difficult to assess the effectiveness of the chess lessons in the third year (2019-2020 academic year) due to the epidemic of the coronavirus. Diagnostics was carried out only at the beginning of the year - the following method was used: "Group intellectual test" by J. Wang.

As in the previous stages of data processing we analysed the school performance and learning load of the respondents. The results of questionnaires administered to parents of pupils in the control and experimental groups were taken as criteria for evaluating the effectiveness of chess classes over a three-year period. The questionnaire was neutral and concerned the peculiarities of their children's learning and development in general [7, 8, 9, 13].

The Student's t-test for independent samples was used for comparative analysis of the results of the experimental and control groups. Let us consider the results obtained during the diagnostics carried out at the beginning of the school year.

Comparative analysis of the level of intelligence development (J. Wang's Group Intelligence Test [14, 15]) in the experimental and control groups in the second year is presented in Table 10.

Conclusions. Thus, schoolchildren who play chess are characterized by a higher level of verbal-logical thinking, in particular, they have higher general awareness, stronger abilities to classify and generalize concepts, identify various patterns, and a higher level of verbal-logical thinking in general.

In conclusion, at the beginning of the first year of study, junior schoolchildren in the experimental group were characterized by a higher level of intelligence, voluntary attention and verbal-logical thinking than schoolchildren in the control group. The obtained result suggests that, despite their lower age, schoolchildren in the experimental group were initially characterized by higher indicators in these areas, which may be associated not with chess training, but with their socio-demographic characteristics (in particular, with the distribution of respondents by gender or language of instruction).

Литература:

- [1] **Погосян, С.Г.**, Агузумцян Р.В. (2020). Влияние шахмат на развитие креативности и интеллекта в младшем школьном возрасте. *Армянский журнал психического здоровья*, 2019. – № 2. – С. 26-30.
- [2] **Равен, Д.**, Корт Д.Ж. (2021). Руководство к прогрессивным матрицам Равена и словарным шкалам.
- [3] **Glukhova, O.V.**, Volikova S.V., Zaretskii Y.V., Zaretskii V.K. (2022). The results of a longitudinal diagnostic study on the project «Chess for overall development». *Counseling Psychology and Psychotherapy*, 30 (4), pp. 49-75.
- [4] **Акимова, М. К.**, Козлова В.Т. (2021). Диагностика умственного развития детей.
- [5] **Давыдов, Д.**, Чмыхова Е. (2021). Применение теста стандартные прогрессивные матрицы равена в режиме ограничения времени. *Вопросы Психологии*.
- [6] **Vaci, N.**, & Bilalić M. (2020). Chess databases as a research vehicle in psychology: Modeling large data. *Behavior research methods*, 49, p.1227-1240.
- [7] **Крайг, Г.**, Бокум Д. (2021). Психология развития. – СПб. – М.
- [8] **Дружинин, В. Н.** (2020). Психология общих способностей.
- [9] **Берулава, Г.А.** (2021). Новая методологическая платформа развития личности. *Гуманизация образования*, (3), 11-24.
- [10] **Холодная, М.А.** (2020). Психология интеллекта. Парадоксы исследования.
- [11] **Берулава, Г.А.** (2020). Психологические особенности интегративного мышления// *Современные проблемы психологии мышления: сб. науч. тр. Бийск п.13–20.*
- [12] **Туник, Е. Е.** (2023). Модифицированные креативные тесты Вильямса. – Ст.Петербург. – 96 с.
- [13] **Williams, F.E.** (2020). *Creativity Assessment Packet*. Buffalo, New York: DOK Publishing.
- [14] **Степанова, М.А.** (2023). Умственное развитие в условиях неразвивающего обучения // *Вопр. психологии.* – С. 33-46.
- [15] **Лурия, А.Р.**, Цветкова Л.С. (2021). Нейропсихологический анализ решения задач / под ред. Е.Д. Хомской // *Хрестоматия по нейропсихологии.* – М. – С. 388-392.

References:

- [1] **Pogosyan, S.G.**, Aguzumcyan R.V. (2020). Vliyanie shahmat na razvitie kreativnosti i intellekta v mladshem shkol'nom vozraste. *Armyanskij zhurnal psihicheskogo zdorov'ya*, 2019. – № 2. – С. 26-30. [in Russian]
- [2] **Raven, D.**, Kort D. Zh. (2021). Rukovodstvo k progressivnym matricam Ravena i slovarym shkalam. [in Russian]
- [3] **Glukhova, O.V.**, Volikova S.V., Zaretskii Y.V., Zaretskii V.K. (2022). The results of a longitudinal diagnostic study on the project «chess for overall development». *Counseling Psychology and Psychotherapy*, 30 (4), pp. 49-75. [in English]
- [4] **Akimova, M. K.**, Kozlova V.T. (2021). Diagnostika umstvennogo razvitiya detej. [in Russian]
- [5] **Davydov, D.**, Chmykhova E. (2021). Primenenie Testa Standartnye Progressivnye Matricy Ravena v Rezhime Ogranicheniya Vremeni (Administered of the Raven's Standard Progressive Matrices with a time limit). *Voprosy Psikhologii*. [in Russian]
- [6] **Vaci, N.**, & Bilalić M. (2020). Chess databases as a research vehicle in psychology: Modeling large data. *Behavior research methods*, 49, 1227-1240. [in English]
- [7] **Krajg, G.**, Bokum D. (2021). *Psihologiya razvitiya*. SPb.; M. [in Russian]
- [8] **Druzhinin, V.N.** (2020). *Psihologiya obshchih sposobnostej*. [in Russian]
- [9] **Berulava, G.A.** (2021). *Novaya metodologicheskaya platforma razvitiya lichnosti*. *Gumanizaciya obrazovaniya*, (3), 11-24. [in Russian]
- [10] **Holodnaya, M.A.** (2020). *Psihologiya intellekta. Paradoksy issledovaniya*. [in Russian]
- [11] **Berulava, G.A.** (2020). *Psihologicheskie osobennosti integrativnogo myshlenija// Sovremennye problemy psikhologii myshlenija: sb. nauch. tr. Bijsk p.13-20.* [in Russian]

[12] **Tunik, E.E.** (2023). Modificirovannye kreativnye testy Vil'jamsa. – St.Petersburg: – 96 p. [in Russian]

[13] **Williams, F.E.** (2020). Creativity Assessment Packet. Buffalo, New York: DOK Publishing. [in English]

[14] **Stepanova, M.A.** (2023). Umstvennoe razvitie v uslovijah nerazvivajushhego obuchenija // Vopr. psihologii. – P. 33-46. [in Russian]

[15] **Lurija, A.R., Cvetkova L.S.** (2021). Nejropsihologicheskij analiz reshenija zadach / pod red. E.D. Homskoj //Hrestomatija po nejropsihologii. M. – P.388-392. [in Russian]

ШАХМАТ ОЙНАЙТЫН БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫН ПСИХОДИАГНОСТИКАЛАУ НӘТИЖЕСІ

Салиева Д.А.¹, PhD, қауымдастырылған профессор
Майгельдиева Ш.М.², педагогика ғылымдарының докторы, доцент
Иманғалиева Ш.Д.², магистр, аға оқытушы
Ахметова А.С.², магистр, оқытушы

¹ Қоқан мемлекеттік педагогикалық институты, Қоқан, Өзбекстан
² Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан

Аңдатпа. Бастауыш мектеп жасында шахматты үйрету арқылы оқушылардың танымдық дамуына және мектептегі үлгерімінің жақсаруына ықпал етеді. Біз шахматтың бастауыш сынып оқушыларының когнитивті дамуына әсерін талдадық, психодиагностикалық эксперимент барысында келесі міндеттер шешілді: Дж.Равеннің «Стандартты прогрессивті матрицалар (классикалық нұсқа)» әдістемесін, Топтық интеллектуалды тест (Дж. Ван, М.К. Акимова, В.Т. Козлова, Е.М. Борисова, Г.М.Логинова) әдістемесін пайдалана отырып, шахматтан үздік жетістіктері бар оқушылардың нәтижелеріне талдау, эксперименттік және бақылау топтарындағы балалардың танымдық процестерінің дамуын психодиагностикалау жүргізілді.

Зерттеудің бірінші жылында екі топта да интеллект, ауызша және логикалық ойлау деңгейі айтарлықтай өсті. Мектеп оқушыларының шахмат ойнайтын тобында зерттеудің екінші жылында интеллект деңгейі жоғарылап, интеллектуалдық қабілеттер мен шығармашылықтың байланысы анықталды, ал интеллект жоғары болған сайын оқу үлгірімі де жоғарылай түсті.

Шахмат ойнау интеллект пен шығармашылық ойлау арасындағы байланысты нығайтуға көмектеседі, неғұрлым тиімді және өнімді ойлауға ықпал ететін өзіндік танымдық құрылымды қалыптастырады деп болжауға болады.

Тірек сөздер: шахмат, тест, Равен әдістемесі, психодиагностика, интеллект тесті, корреляция, бастауыш сынып оқушысы

РЕЗУЛЬТАТЫ ПСИХОДИАГНОСТИКИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ УЧАЩИХСЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ХОДЕ ИГРЫ В ШАХМАТЫ

Салиева Д.А.¹, PhD, ассоциированный профессор
Майгельдиева Ш.М.², доктор педагогических наук, доцент
Имангалиева Ш.Д.², магистр, старший преподаватель
Ахметова А.С.², магистр, преподаватель

¹ Кокандский государственный педагогический институт, Коканд, Узбекистан

² Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан

Аннотация. Обучение шахматам в младшем школьном возрасте способствует когнитивному развитию и повышению школьной успеваемости учащихся.

Проанализировали влияние шахмат на когнитивное развитие детей младшего школьного возраста, в ходе психодиагностического эксперимента решались следующие задачи: анализ результатов учащихся, с лучшими достижениями в шахматах, психодиагностика развития когнитивных процессов у детей экспериментальных и контрольных групп с помощью методики Дж. Равена «Стандартные прогрессивные матрицы (классическая версия)», Групповой интеллектуальный тест (Дж.Ван, М.К. Акимова, В.Т. Козлова, Е.М. Борисова, Г.М. Логинова). Результаты, полученные по каждой из серий методик в экспериментальной и контрольной группах сопоставлялись между собой методом количественного анализа. Для количественной обработки данных использовались методы описательной статистики, t-критерий Стьюдента для связанных выборок, а также корреляционный анализ по формуле Пирсона по программе пакетов SPSS.20.

На первом году обучения уровень интеллекта, словесно-логического мышления существенно возрос в обеих группах. На втором году обучения в группе школьников, занимающихся шахматами, повысился уровень интеллекта, были выявлены взаимосвязи интеллектуальных способностей с креативностью, при этом, чем выше интеллект, тем ниже продуктивность и вариативность мышления и выше другие показатели креативности. Можно предположить, что занятия шахматами способствуют укреплению взаимосвязи интеллекта и креативного мышления, формируют некую когнитивную структуру, которая способствует более эффективному и продуктивному мышлению.

Ключевые слова: шахматы, тесты, методика Равена, психодиагностика, интеллект тест, корреляция, младший школьник

ОРГАНИКАЛЫҚ ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ КЕДЕРГІЛЕРДІ ЖЕҢУ: БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТҮСІНІГІН АРТТЫРУҒА АРНАЛҒАН ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСІ

Омархан С.Қ.¹, химия білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты
Symbat.27.kz@inbox.ru, <https://orcid.org/0009-0002-6707-7099>

Тілеуберді Е.¹, PhD, қауымдастырылған профессор
er.tileuberdi@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9733-5015>

Шадин Н.¹, PhD, аға оқытушы
nugen_87@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-7713-1795>

Жусупова Л.А.², техника ғылымдарының кандидаты
Laila@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0561-2458>

¹*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан*

²*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан*

Андатпа. Органикалық химияны оқыту оқытушыдан осы ғылымның негізгі тұжырымдамалары мен принциптерін студенттерге тиімді жеткізу үшін әртүрлі әдістер мен стратегияларды қолдануды талап ететін күрделі процесс. Ұсынылып отырған мақалада органикалық химия туралы сипаттама, оның бастамасы, қолданылу аймағы, оны оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері қарастырылады. Сонымен қатар, мақалада студенттерге осы ғылымның күрделі тұжырымдамалары мен реакцияларын жақсы түсінуге және есте сақтауға көмектесетін органикалық химияны оқытудың әртүрлі әдістері айтылған. Дәрістер, зертханадағы практикалық сабақтар, оқулықтарды оқу сияқты дәстүрлі тәсілдерді, сонымен қатар интерактивті сабақтарды, компьютерлік бағдарламаларды қолдануды қамтитын заманауи әдістерді қарастырады.

Мақалада оқытудың әртүрлі әдістерінің тиімділігі, олардың студенттердің материалды игеруіне әсері қарастырылады. Оқытудың әртүрлі әдістерін қолдану студенттердің мотивациясын қалай арттырып, олардың органикалық химияның күрделі тұжырымдамаларын түсінуін жақсартуға болатынына назар аударылады. Органикалық химия курсындағы эксперименттің өзіндік ерекшеліктері, тақырыптардың маңызы, мұғалім жұмысының ерекше тактикасы тармақтарға бөлініп жазылған. Білім алушыларға қазіргі заманғы оқыту талаптары мен қолда бар құралдар мен технологияларды ескере отырып, органикалық химияны оқыту процесін оңтайландыру үшін арнайы оқыту жолдарына талдау жасалынған.

Тірек сөздер: органикалық химия, оқыту, әдіс-тәсілдер, білім алушы, өнеркәсіп, зертхана, білім беру.

Негізгі ережелер. «Органикалық химияны оқытудағы дәстүрлі кедергілерді жеңу: білім алушылардың түсінігін арттыруға арналған интербелсенді оқыту әдісі» тақырыбындағы мақаланың негізгі ойы ретінде органикалық химияның білім беру процесінде қалай оқытылып жатқаны, қолдану аясы, әдіс-тәсілдер мен жаңашыл оқыту тәсілдері алынған.

Органикалық химияны оқыту барысында дәстүрлі оқыту мен интерактивті оқыту тәсілдеріне тоқталып, зертханалық сабақтарды интерактивті оқыту әдістері мен дәстүрлі оқытуды байланыстырудың тиімділігі мен оңтайлы жақтарына назар аударылды. Органикалық химияның қолданыс аясы кең болуына сәйкес, білім беру жүйесінің органикалық химияны оқытуда білім алушылардың мотивациясын әрдайым арттырып отыру маңызды екендігі атап көрсетілген.

Жалпы алғанда, органикалық химияны оқыту кезінде 3D модельдеу, бұқаралық ақпарат құралдарымен өзіндік жұмыс орындау, зертханалық және аудиториялық сабақтарда интерактивті әдіс-тәсілдерді қолдану бойынша оқытушының тактикаларына

ерекше көңіл бөлініп, білім алушылардың пәндік дағдыларын арттыруға мүмкіншілік береді.

Кіріспе. Органикалық химияны зерттеу әрқашан материя туралы идеяларды жүйелеуге арналған. 9-сыныптың төртінші тоқсанынан бастап органикалық химия бөлімі оқытылады. Орта мектепте органикалық химия үлкен көлемде оқытылады, ал пәннің теориялық бөлімі жеке топтарға бөлінеді. Органикалық химия жануарлар, өсімдіктер және заттардың бейорганикалық заттардан шығуы, ағзадағы заттармен болатын өзгерістер және олардың тіршілік әрекетінің негізінде жатқаны туралы түсініктер береді.

XIX ғасырдың отызыншы жылдарына дейін органикалық заттарды белгілі бір «тіршілік күші» болған кезде ғана тірі организмдерде синтездеуге болады деп есептелді. 1828 жылы зертханалық жағдайда неміс химигі Ф. Велер мочевиная мен қымыздық қышқылын минералдардан алуы бұл көзқарасты түбегейлі өзгертті. Бірақ Веллердің ашылуын жалпы мойындау үшін шамамен 20 жыл қажет болды. Осы уақыт ішінде көптеген басқа органикалық қосылыстарды синтездеді. Синтетикалық органикалық химияның кең дамуы басталды. Органикалық химияның дамуының жаңа маңызды кезеңі XIX ғасырдың 60-жылдарында А.Купер, Ф. Кекуле және А.М. Бутлер органикалық қосылыстардың құрылымы туралы ілімді дамытқаннан кейін келді. Содан бері Органикалық химия көміртегі қосылыстарының химиясы болып саналды. Бүгінгі таңда 20 миллионға жуық органикалық қосылыстар бар, олардың алуан түрлілігі орасан зор. Күн сайын жаңа материалдар, дәрі-дәрмектер, өсімдіктерді қорғау құралдары, бояғыштар, әртүрлі отындар, салқындатқыштар, жарылғыш заттар және т. б. алу үшін қолданылатын жаңа заттар синтезделеді [1]. Органикалық химия эксперименттік әдістер мен теориялық түсініктердің тұтас кешенін қамтиды: синтездеу, тазарту, қосылыстардың құрылымын анықтау; реакция механизмдерін анықтау, заттардың құрылымы мен реактивтілігі арасындағы байланысты анықтау; табиғи шикізаттан жеке компоненттерді оқшаулау.

Органикалық химия өнеркәсібінің әртүрлілігі көптеген тұтыну заттарын жасайды. Білім алушыларды маңызды органикалық өндірістермен таныстыру олардың политехникалық дайындығына айтарлықтай үлес қосады. Газ, мұнай және көмір өңдеу процестерін қарастыру отын өнеркәсібінің негіздері туралы түсінік береді. Этил спирті немесе сірке қышқылының синтезі мысалында білім алушылар органикалық синтез өнеркәсібімен танысады. Майлармен, ақуыздармен, крахмалмен және басқа өнімдермен танысу тамақ өнеркәсібінде химияны қолдану туралы түсінік береді. Резеңке, шайыр, пластмасса, талшықтарды алудың өнеркәсіптік әдістерін зерттеу қазіргі уақытта халық шаруашылығының маңызды саласы – синтетикалық материалдар өнеркәсібі туралы мәлімет береді.

Органикалық химия салаларының алуан түрлілігі халық тұтынатын әртүрлі өнімдерді шығаруға мүмкіндік береді. Студенттерді органикалық өндірістің маңызды түрлерімен таныстыру олардың политехникалық дайындығына өте үлкен үлес қосады. Мұнайды, газды және көмірді өңдеу процестерін зерттеу отын өнеркәсібінің негіздері жайлы мәлімет береді. Сірке қышқылын немесе этил спиртін синтездеу мысалын қолдана отырып, студенттер органикалық синтез саласы туралы ақпараттар алып, танысады. Белоктар, майлар, крахмал және басқа да өнімдерін білу химияны тамақ өнеркәсібінде пайдалану туралы ақпарат береді. Каучук, шайыр, пластмасса және талшықтарды өндірудің өнеркәсіптік тәсілдерін зерттеу бүгінгі кездегі ауыл шаруашылығының көрнекі саласы – синтетикалық материалдар өнеркәсібі жайлы ақпараттар беріледі.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Студенттердің интеллектуалдық дамуына органикалық химия үлкен мүмкіндіктер сыйлайды. Заттардың өзгеруін бақылағанда білім алушылар бақыланатын құбылыстарды емес, атомдардың молекулалардағы орналасуын, атомдарды кеңістікте теңестіру әдістерін, молекулалардағы атомдардың әрекеттесуін нені көрсететінін білу керек. Индукциямен бірге дедуктивті әдістер де қолданылады. Білім

алушылардың аналитикалық-синтетикалық іс-әрекет процесі мағынаға ие болады, салыстыру рөлі артады. Себеп-салдар байланыстарын, жалпы семантиканы және басқа логикалық әрекеттерді іздеу қалыптасады. Бұл органикалық химия курсындағы оқу-дамыту іс-әрекетінің негізгі нүктелері.

Органикалық химия көмірсутектерден заттардың күрделі қосылыстарға айналуын зерттеп, тіршілік құбылыстарының химиялық негіздерін ашуға ұмтылса, курста бұл процесті көрсетіп, студенттерді органикалық заттардың организм тіршілігіндегі рөлімен таныстыруға үйрету керек. Осының негізінде дененің сыртқы ортамен алмасу процесінде қайта реттелетін заттар туралы ақпарат енгізілуі керек. Ол ағзадағы ақуыздарды синтездеуге көмектесетін белоктардан, майлардан, көмірсулардан, нуклеин қышқылдарынан тұрады. Ол сонымен қатар зертханалық және практикалық эксперименттерді, химия студенттеріне қойылатын білім мен дағдыларға қойылатын талаптарды және үлгілік бағалау стандарттарын қамтиды. Нақты білімге ие болу, органикалық химияның оқу бағдарламасының мазмұны мен құрылымын түсіну және зерделеу мұғалімдерге оқу-тәрбие процесін шығармашылықпен жоспарлауға, тиімді әдістерді таңдауға, теориялық және практикалық дайындықтың жоғары деңгейіне кепілдік беруге және ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға көмектеседі [2].

Органикалық химия курсының алғашқы бөліміндегі теориялық мәселелерді қарастыру оқытудағы дедукцияның рөліне маңыздылығы қосылып, оның рөлінің артуына алып соғады. Зерттелетін мәліметтерге сүйене отырып, білім алушылар гипотеза жасап, оларды эксперимент арқылы тексереді және жаңа білім алады. Дедукция әдістері индукциямен бірге ойлауды дамыту үшін маңызды екені белгілі. Сонымен қатар, студенттер қол жеткізілген теориялық білімге негізделген дедуктивті құрылымдардың маңыздылығы сөзсіз жоғары болатын заманауи ғылыми зерттеу әдістері туралы дұрыс түсінікке ие болады [3].

Әдетте, білім алушыларға алдын-ала талқылау сұрақтары беріледі [4]:

1. Органикалық химия курсының мазмұны мен құрылысы;
2. Химиялық құрылым теориясы органикалық химияны зерттеудің негізі бөлігі ретінде;
3. Көмірсутектерді зерттеу кезінде пайда болатын негізгі химиялық ұғымдар;
4. Органикалық химия курсына «оттекті органикалық қосылыстар» бөлімінің орны, оның білім берудегі және тәрбиелік маңызы;
5. Органикалық химия курсына құрамында азотты органикалық қосылыстарды зерттеу кезінде білім алушыларда қалыптасатын негізгі химиялық ұғымдар.

Жоғары оқу орнында бұл тақырыпты түсінуде үшінші реттік химия эксперименттері маңызды рөл атқарады. Бұл органикалық және бейорганикалық химияда маңызды, бірақ органикалық химиядағы тәжірибелердің өзіндік сипаттамалары бар:

1. Мұғалімдер студенттерге органикалық химияның даму тұжырымдамасын ашуы керек: заттардың генетикалық байланысы, органикалық қосылыстардың түрлерінің ауысуы, жеке заттардан күрделі заттардың синтезі т.б. Сондықтан бұл ғылымның маңызды аспектілерін оқушыларға дұрыс ашу үшін мұғалімдердің пәндер бойынша жеткілікті білімі болуы керек. Осылайша, органикалық химия оларға жалпы жаратылыстану ғылымдарын осы заттардың процестері, пайда болуы және дамуы жайлы ғылым ретінде, сонымен қатар осы табиғи процестерді біртұтас тұтастыққа байланыстыратын байланыстар туралы ғылым ретінде түсінуге көмектеседі.

2. Нақты және сенімді фактілерге сүйене отырып, заттардың химиялық қасиеттерінің молекулаішілік атомдық әрекеттесулердің құрылымы мен сипатына әсерін көрсету қажет.

3. Органикалық химия эксперименттері жоғары оқу орындарының студенттерін политехникалық даярлаудың табысты болуына ықпал етеді. Оның көмегімен мұғалімдер

органикалық химия, тіршілік және ұлттық экономика арасындағы байланысты көрсете алады, маңызды химия өнеркәсібінің негіздерін аша алады.

4. Органикалық химия сабақтары бейорганикалық химия сабақтарына қарағанда ұзағырақ уақытты алады. Кейде зертханалық жұмыстар толық сабақ уақытын ала алады, ал кейбір жағдайларда 60 минуттық сабақ жеткіліксіз болады. Бұл іс-шараларға мұнай айдау, бромобензолды алу, глюкозаны ашыту, этил бромидін алу, нитрат талшығы және т.б. жұмыстар жатады.

5. Химиялық эксперименттер көбінесе бейорганикалық химияға қарағанда бақылау кезінде шамалы сыртқы өзгерістерге байланысты аз байқалады және қарастырылып отырған заттың шикізаттан айтарлықтай сипаттамалық айырмашылығы жиі болмайды.

6. Органикалық химияны оқып-үйрену кезінде сыныпта талқыланған барлық құбылыстарды көрсету мүмкін емес және қажет емес. Студенттер, әрине, оқу жоспарында көрсетілген барлық заттарды және оларда болатын маңызды химиялық реакцияларды есте сақтауға міндетті [5].

Нәтижелер мен талқылау. Органикалық химияны оқытудың ерекшеліктері пәннің ерекшелігінен туындайды және білім алушылардың жеке басының жас факторларына байланысты.

А. Тақырыптың кейбір ерекшеліктері:

1. Органикалық химияның мазмұны көптеген қосылыстарды зерттеуді қамтиды.

2. Органикалық химияны игеру үшін органикалық заттардың құрылыс теориясын білу қажет.

3. Органикалық химияны игеру органикалық заттардың электронды құрылымын, олардың номенклатурасын және олардың арасындағы генетикалық байланыстарды түсінбестен мүмкін емес.

4. Органикалық химия курсының құрылысы зерттелетін заттардың құрылымының біртіндеп күрделенуіне негізделген.

Б. Білім алушылардың жас ерекшеліктері химия мұғалімі жұмысының ерекше тактикасын да анықтайды.

1. Көптеген студенттер өздерінің болашақ кәсіби қызығушылықтарының шеңберін анықтайды.

2. Білім алушылардың даму деңгейі ауызша оқыту әдістері мен логикалық әдістерді кеңінен қолдануға мүмкіндік береді.

3. Білім алушылардың білімі мен дағдыларының қоры тәуелсіз, шығармашылық жұмыстарды кеңінен қолдануға мүмкіндік береді.

4. Білім алушының мінезі мен жеке басының қалыптасуы аяқталады.

Органикалық химия органикалық молекулаларды, соның ішінде олардың түзілуін, реакцияларын, реакция механизмдерін, өнімнің түзілуін және қолданылуын зерттеуден тұрады. Органикалық химияда зерттелген қосылыстардың көпшілігінде кем дегенде бір көміртегі-сутегі байланысы бар. Органикалық химия өте күрделі болуы мүмкін, оны реакциялардың түрлерін және олардың қалай жүретінін білу және химиялық құрылымдарды анықтау үшін 3D модельдеу жинағын пайдалану сияқты кейбір негізгі стратегиялармен жеңілдетуге болады. Органикалық химия бойынша білімді қажет ететін бірнеше кәсіптер бар, соның ішінде дәрігерлер, криминалистер, фармакологтар және химиялық инженерлер.

Органикалық химия бойынша зертханалық сабақтардағы эксперименттік жұмыстар ұйымдастыру интерактивті әдісті қолданудың тиімділігін анық көрсете алады. Осы эксперименттік жұмыстарды орындау барысында 3-4 студенттен топтарға бөлу қолайлы болып табылады. Жұмыс барысы бір сарынды өту үшін әр топқа үлгерімі жақсы, орташа және үлгерімі төмен студенттерді жинақтаған жөн. Алайда химиялық зертханақауіп-қатері

жоғары кабинеттердің бірі болғандықтан әр студенттің жұмысы қатаң бақылауда болуы қажет [6].

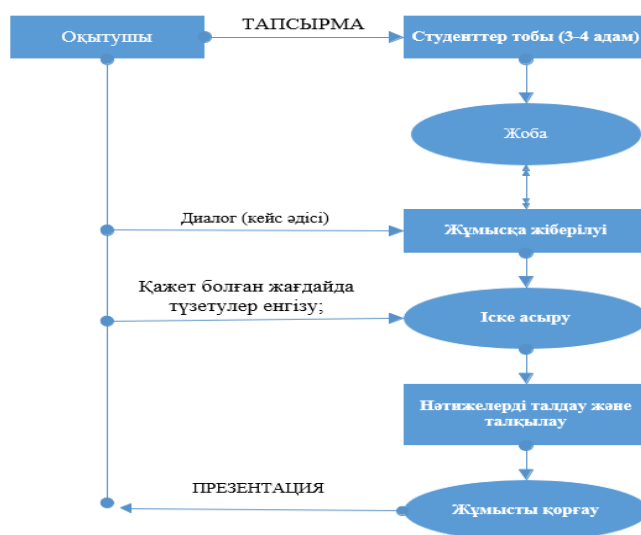
Экспериментті жоспарлау мынадай ретпен жүзеге асырылады:

1. Зертханалық жұмыстағы жабдықтар мен реактивтерді іріктеп, таңдап алу.
2. Эксперименттік жұмыстың жұмыс барысын жоспарлау, қалдықтарды кәдеге жарату немесе жою жолын ойластыру.
3. Эксперименттік жұмысты орындау кезіндегі сақтық шараларын анықтау, сипаттау.
4. Эксперимент нәтижелерін өңдеу, қорытындылау [7].

Интерактивті оқыту кезінде оқытушы бағыттаушы қызметін атқарады. Оның қызметінде әрбір жеке білім алушы емес, өзара бір-бірін ынталандырып, жетелеп, өзара әрекеттесетін білім алушылар тобы қарастырылады [8].

Зертханалық жұмысты интерактивті әдіс арқылы орындау жоспары:

1. Оқытушының студенттер тобын топшаларға іріктеп алуы;
2. Оқытушының топшаға жоба әдісі арқылы тапсырма беруі;
3. Диалог арқылы теориялық бөлімді талқылап, жұмысқа жіберілуі;
4. Зертханалық жұмысты іске асыру (қажет болған жағдайда бағыт-бағдар беріп, түзетулер енгізу);
5. Зертханалық жұмыс нәтижелерін талдау және топшалар арасында талқылау;
6. Жобалық әдіс арқылы жұмысты қорғау.

1-сурет – Зертханалық жұмыстарда интерактивті әдісті қолдану

Жаңа және өте ауқымды ақпаратты толыққанды қабылдау және оны білім алушылардың бұрыннан бар білім жүйесіне енгізу үшін тиімді педагогикалық технологияларды қолдану және олардың танымдық аспектісін арттыра отырып, студенттердің санасында тексерілген когнитивті схемалар қалыптасуы қажет. Дұрыс емес, аяқталмаған немесе қате танымдық схема ақпаратты бұрмалауы немесе білім алушылардың оқытушының талаптарына сәйкес жауап бермеуі мүмкін. Білім алушылар алған білім схема арқылы пәннің мазмұнынан бөлек терең мағыналы және құндылыққа бағытталған болуы керек [9]. Педагогикалық технологияларды қолдана отырып білім алушылармен жұмыс жасағанда келесідей ережелерді ұстану қажет:

- балалармен қарым-қатынас барысында гуманизм қағидаттарын сақтау;
- балалардың жас және жеке, ұлттық-мәдени, діни және әлеуметтік ерекшеліктерін есепке алу;

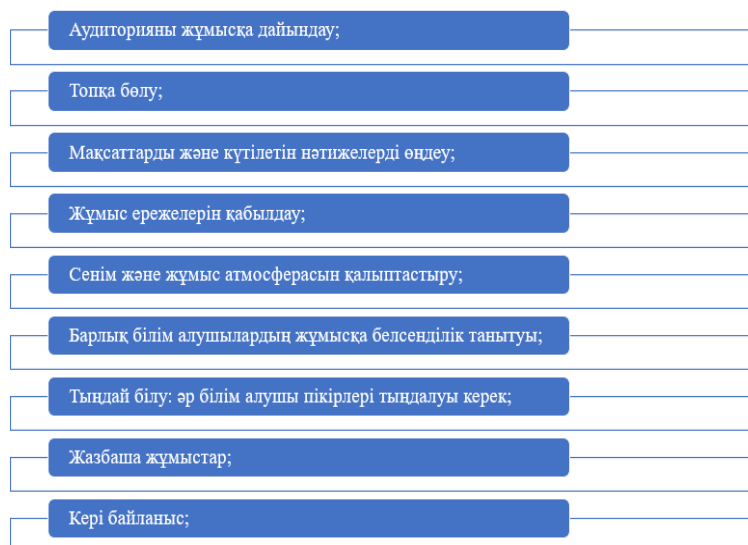
- педагогтың үнемі даму жағдайында болуы [10].

Органикалық химия сабақтарын, студенттердің өзіндік жұмыстарын және басқа да оқу іс-әрекеттерін жүргізу үшін интерактивті әдістерді қолдануға болады.

- органикалық химияны интерактивті түрде қалай оқыту керек;
- имитациялық әдіс (ойындық, ойындық емес);
- пікірталас (үлкен немесе кіші топ арасында);
- талқылау;
- жоба әдісі;
- проблемалық оқыту;
- әңгімелесу режиміндегі семинар (семинар-әңгімелесу);
- нақты әлемдегі жағдайды талдау;
- тренинг;
- дөңгелек үстел;
- компьютерлік модельдеу және нақты әлемдегі нәтижелерді талдау;
- соңғы мультимедиялық құралдар арқылы бейнеленетін презентациялар;
- кейс-стади;
- блиц кездесу және т.б.

Жоғары оқу орнының оқу процесінде интерактивті әдістерді қолдану нәтижесінде студенттердің таным процесіне эмоционалды реакциясы, оқу іс-әрекетіне ынталану, жаңа білімді, дағдыларды игеруге деген қызығушылық және оларды практикалық қолдану аясы артады, студенттердің шығармашылық қабілеттерін, ауызша сөйлеу қабілетін, өз көзқарасын тұжырымдау және білдіру қабілетін дамытуға ықпал етеді, ойлауды белсендіреді [11].

ЖОО-да интербелсенді оқуды ұйымдастырудың маңызына тоқталып өттік, сонымен қатар интербелсенді оқытудың өзіндік алгоритмі бар екенін ескерген жөн. Интербелсенді әдісті ұйымдастыру кезеңдері студенттер аудиторияға кірместен басталады. Оқытушы топқа бөлу әдістерін алдын-ала дайындап, аудиторияны бірден сабақ жоспарына сай дайындайды. Сабақтың мақсаты, міндеті, жоспары алдын ала айқындалу арқылы ғана жұмысқа кіріседі. Сабақ міндетті түрде кері байланыспен (рефлексия) аяқталады.

2-сурет – Интербелсенді оқуды ұйымдастыру реттілігі

Қорытынды. Органикалық химияда химиялық тәжірибелер маңызды орын алады. Бұл студенттерге материалды өңдеудің кәсіби дағдыларын игеруге мүмкіндік береді. Қарапайым химиялық эксперименттер күнделікті өмірде және өндірісте материалдарды және процестерді пайдалана отырып, қауіпсіз және экологиялық таза жұмысты үйретеді. Жарқын әсерлер студенттерге визуалды және аудиовизуалды химия мен химия білімінің деңгейіне қарамастан ұмытылмас әсер қалдырады.

Органикалық химияны оқу процесінде студенттерге көптеген құзіреттіліктерді қалыптастыру өте қажет, соның ішінде заман талабына сай ақпараттық мүмкіндіктер жасау маңызы айтарлықтай үлкен. Сондықтан, тәуелсіз іс-шараны ұйымдастыру үшін студенттер бұқаралық ақпарат құралдарында, интернет желісінде, оқу және кәсіби әдебиеттерде тиісті дизайн мен нәтижелері бар ақпаратты іздеуге назар аударуы керек. Өз бетінше оқытуды тереңдетіп оқыту ретінде тиімді пайдалану керек [12].

Әдебиеттер:

[1] **Травен, В.Ф.** Органикалық химия: жоғары оқу орындарына арналған оқулық: – М.: «Академкнига», 2019. – 282 б.

[2] **Робертс, Д.** Органикалық химия негіздері / Робертс Д., Кассерио М. – М.: Әлем, 2021. – 138 б.

[3] **Панкова, Т.И.** Элементы проблемного обучения при изучении органической химии/ Инновационные образовательные технологии и методы их реализации: – Курск, 2013. – С. 121-124

[4] **Огородник, В.Э.** Лабораторный практикум по методике преподавания химии: практикоориентированный подход / В.Э. Огородник, Е.Я. Аршанский // Биология. Химия, 2013. – №1. – С. 13-35.

[5] **Скакун, В.А.** Методическое пособие для преподавателей специальных и общетехнических предметов профессиональных учебных заведений, 2021. – 155с.

[6] **Кларин, М.В.** Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта // Педагогика, 2011. – №7. – С. 12-18

[7] **Сафин, Р.Г.** Основы научных исследований. Организация и планирование эксперимента / Р.Г. Сафин, А.И. Иванов, Н.Ф. Тимербаев; 2013. – 154 с.

[8] **Fryer, L.K., Zeng L.M., Shum A., Ho C.C., Wong C.W.**—Was that interesting?! & —Does it matter?!: The implications of on-task learning experiences(2023) Studies in Educational Evaluation, 76, статья № 101230, <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2s2.085143514753&doi=10.1016%2fj.stueduc.2022.101230&partnerID=40&mDOI:10.1016/j.stueduc.2022.101230>

[9] **Табаченко, Т.С.** Проблемы когнитивного обучения в педагогическом образовании / СПО, 2007. – №2. – С. 2-4.

[10] **Ярецкая, А.Ю.** Развивающая игра как средство интеллектуального воспитания старших дошкольников, диссертация, 2016.

[11] **Хилкова, Н.Л., Маркина В.М., Прудникова Е.Г.** Активные формы обучения при изучении химических дисциплин / Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Естественные, технические и медицинские науки. 2013. – № 3. – С. 150-152.

[12] **Шабаров, Ю.С.** Органическая химия / Ю.С. Шабаров. – М.: Химия, 2020. – Т.1,2. – 846 с.

References:

- [1] **Traven, V.F.** Organikalyq himija: zhogary oqu oryndaryna arналган оqulyq: M.: «Академкнига», 2019. – 282 b. [in Kazakh]
- [2] **Roberts, D.** Organikalyq himija negizderi / Roberts D., Kasserio M. – M.: Alem, 2021. – 138 b. [in Kazakh]
- [3] **Pankova, T.I.** Jelementy problemnogo obuchenija pri izuchenii organicheskoy himii/ Innovacionnye obrazovatel'nye tehnologii i metody ih realizacii:Kursk, 2013. – S. 121-124 [in Russian]
- [4] **Ogorodnik, V.Je.** Laboratornyj praktikum po metodike prepodavaniya himii: praktikoorientirovannyj podhod / V.Je. Ogorodnik, E.Ja. Arshanskij // Biologija. Himija, 2013. – №1. – S. 13-35. [in Russian]
- [5] **Skakun, V.A.** Metodicheskoe posobie dlja prepodavatelej special'nyh i obshhetehnicheskikh predmetov professional'nyh uchebnyh zavedenij, 2021. – 155s. [in Russian]
- [6] **Klarin, M.V.** Interaktivnoe obuchenie- instrument osvoenija novogo opyta // Pedagogika. – №7. – S. 12-18 [in Russian]
- [7] **Safin, R.G.** Osnovy nauchnyh issledovanij. Organizacija i planirovanie jeksperimenta / R.G. Safin, A.I. Ivanov, N.F. Timerbaev; 2013. – 154 c. [in Russian]
- [8] **Fryer, L.K.,** Zeng L.M., Shum A., Ho C.C., Wong C.W.—Was that interesting?! & —Does it matter?!: The implications of on-task learning experiences(2023) Studies in Educational Evaluation, 76, stat'ja № 101230, <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2s2.085143514753&doi=10.1016%2fj.stueduc.2022.101230&partnerID=40&mDOI:10.1016/j.stueduc.2022.101230>
- [9] **Tabachenko, T.S.** Problemy kognitivnogo obuchenija v pedagogicheskom obrazovanii / SPO, 2007. – №2. – S. 2-4. [in Russian]
- [10] **Jareckaja, A.Ju.** Razvivajushhaja igra kak sredstvo intellektual'nogo vospitaniya starshih doshkol'nikov, dissertacija, 2016. [in Russian]
- [11] **Hilkova, N.L.,** Markina V.M., Prudnikova E.G. Aktivnye formy obuchenija pri izuchenii himicheskikh disciplin / Uchenye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Estestvennye, tehnicheckie i medicinskie nauki. 2013. – № 3. – S. 150-152. [in Russian]
- [12] **Shabarov, Ju.S.** Organicheskaja himija / Ju.S. Shabarov – M.: Himija, 2020. – T.1,2. – 846 s. [in Russian]

ПРЕОДОЛЕНИЕ ТРАДИЦИОННЫХ БАРЬЕРОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ: ИНТЕРАКТИВНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПОНИМАНИЯ УЧАЩИМИСЯ

Омархан С.К.¹, магистрант 2 курса образовательной программы химия
Тилеуберди Е.¹, PhD, ассоциированный профессор
Шадин Н.¹, PhD, старший преподаватель
Жусупова Л.А.², кандидат технических наук

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан

²Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г.Кызылорда, Казахстан

Аннотация. Преподавание органической химии - сложный процесс, требующий от преподавателя использования различных методов и стратегий для эффективного представления студентам основных концепций и принципов этой науки. В предлагаемой статье рассматривается характеристика органической химии, ее начало, область применения, эффективные методы и приемы ее обучения. Кроме того, в статье упоминаются различные методы обучения органической химии, которые помогают студентам лучше понять и запомнить сложные концепции и реакции этой науки. Рассматривает традиционные подходы, такие как лекции, практические занятия в

лаборатории, чтение учебников, а также современные методы, включающие интерактивные занятия, использование компьютерных программ.

В статье рассматривается эффективность различных методов обучения, их влияние на усвоение материала учащимися. Основное внимание уделяется тому, как использование различных методов обучения может повысить мотивацию учащихся и улучшить их понимание сложных концепций органической химии. Специфические особенности эксперимента в курсе органической химии, значение тем, особая тактика работы учителя. Для оптимизации процесса обучения органической химии с учетом современных требований к обучению обучающихся и имеющихся средств и технологий проведен анализ специальных путей обучения.

Ключевые слова: органическая химия, обучение, методы, обучающийся, промышленность, лаборатория, образование.

OVERCOMING TRADITIONAL BARRIERS IN TEACHING ORGANIC CHEMISTRY: AN INTERACTIVE LEARNING METHOD TO ENHANCE STUDENTS' UNDERSTANDING

Omarkhan S. K., 2nd year master's student of the chemistry educational program

Tileuberdi E.¹, PhD, associate professor

Shadin N.¹, PhD, senior lecturer

Zhussupova L.², candidate of technical sciences

¹*Abai Kazakh national pedagogical university, Almaty, Kazakhstan*

²*Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan*

Abstract. Teaching organic chemistry is a complex process that requires the teacher to use various methods and strategies to effectively present the basic concepts and principles of this science to students. The proposed article examines the characteristics of organic chemistry, its origin, scope, effective methods and techniques of its teaching. In addition, the article mentions various methods of teaching organic chemistry that help students better understand and remember the complex concepts and reactions of this science. Examines traditional approaches such as lectures, practical classes in the laboratory, reading textbooks, as well as modern methods including interactive classes, the use of computer programs.

The article examines the effectiveness of various teaching methods, their impact on the assimilation of material by students. The focus is on how the use of various teaching methods can increase students' motivation and improve their understanding of complex concepts of organic chemistry. The specific features of the experiment in the course of organic chemistry, the importance of the topics, the special tactics of the teacher's work. To optimize the learning process of organic chemistry, taking into account modern requirements for the training of students and available tools and technologies, an analysis of special learning paths has been carried out.

Key words: organic chemistry, teaching, methods, learner, industry, laboratory, education.

БЕЙІНДІК СЫНЫПТАРДА КӘСІБИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ БАСЫМДЫҚ БАҒЫТЫ

Сағындық С.¹, биология білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты
sss.symbat@bk.ru, <https://orcid.org/0009-0005-0390-0770>

Уткелбаева А.А.², педагог-зерттеуші
utkelbaeva8080@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-0714-9112>

Дүйсекеева Н.Ж.¹, PhD, аға оқытушы
neka09@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0586-7266>

Курманбаев Р.Х.¹, биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
rakhat72@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0299-3494>

¹Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

²Ә.Мүсілімов атындағы №101 мектеп, Қызылорда қ., Қазақстан

Андатпа. Қазіргі еңбек нарығы кәсіби қызмет мазмұнының жоғары динамикасына байланысты тұрақты өзгерістермен сипатталады. Мамандықтардың өзгеру ерекшеліктері жұмыс берушілердің өзекті сұрауларына, үміткерлердің немесе қызметкерлердің кәсіби сапасына қойылатын талаптарына тікелей байланысты. Соңғы жылдары жұмыс берушілер икемді дағдылар мен әмбебап құзыреттер жиынтығы бар қызметкерлерде көбірек қызығушылық танытуда. Осыған байланысты кадрларды даярлау жүйелері, қазіргі заманғы талаптарға назар аудара отырып, құрылымын қайта құруы тиіс. Осы тұрғыда қазіргі еңбек нарығының нақты сұраныстарына бейімделуді қажет ететін, ол педагогикалық кадрларды даярлаудағы ерте кәсіптік бағдар беру жүйесі және мектептерде педагогикалық сыныптарды ұйымдастыру.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының алдында тұрған өзекті міндеттердің бірі – белсенді азаматтық және өмірлік ұстанымға ие, мотивацияланған, интеллектуалды және рухани дамыған жастарды анықтау мен педагогикалық мамандыққа тартудың тиімді жүйесін ұйымдастыру және қолдау болып табылады. Бұл бағытты іске асырудың пәрменді тетігі жалпы орта білім беру кезеңінде білім алушылармен бейіндік жұмыс болып табылады.

Мектептегі бейіндік оқытудың әлемдік практикасы оны ұйымдастырудың әртүрлі тәсілдерін ұсынады: пәндік, көп деңгейлі, еңбек саласы бойынша, олар профилдеудің әртүрлі түрлеріне сәйкес келеді. Ең көп тарағандары: элеуметтік-еңбек қызметі салалары бойынша пәндік бейіндеу және бейіндеу. Педагогикалық бағыттағы бейіндік сыныптарда білім беру процесін қамтамасыз ету бойынша әдістемелік ұсынымдар жалпы орта білім беру мекемелерінде педагогикалық бейіндеуді ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу мақсатында практикалық-бағдарланған және құзыреттілік тәсілдерді интеграциялау негізінде әзірленеді.

Тірек сөздер: педагогикалық сынып, педагог, ерте кәсіптік бағдар, білім беру жүйесі, педагогикалық құзыреттілік

Кіріспе. Қазіргі таңда педагог кадрларды даярлауда сапаны арттыру мақсатында ҚР оқу-ағарту министрлігі ҚР ғылым және жоғары білім министрлігімен бірлесіп өңірлерде педагогикалық мектептер ашу туралы жоба әзірленуде, онда ерте кәсіптік бағдар беру жұмысы және жастардың педагогикалық мамандыққа қабілеттерін айқындау көзделеді [1].

Дамыған қоғамның әр салаларында адами капиталдың негізгі ретінде педагогикалық білім беруді дамыту экономикалық, геосаяси және жалпы мәдени жаңарулармен өзектендіріледі. Негізгі жаңаруларүздіксіз динамизммен сипатталатын жалпы білім беру жүйесіне тән кәсіптік-педагогикалық білім беруге қатысты. Кәсіби педагогикалық білім беру жүйесінің негізінде, өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі дамыту деңгейін арттыруға ықпал ететін трансформациялар жатыр. Заманауи қоғамда өмір сүретін және педагогикалық қызметпен айналысатын тұлғаны дамытуға бағытталу-

кәсіптік-педагогикалық білім беру негізі болып табылады. Демек, қазіргі кезеңдегі басымдық міндет, олкәсіптік-педагогикалық білім беруді дамыту тетіктері мен жолдарының мәнін, сондай-ақ оны жаңғырту ресурстарын түсіну. Аталған мәселені бойынша ең перспективалы және тиімді шешімді ататын болсақ, ол педагог мамандығына оқушылардың қызығушылығы мен ынтасын арттыратын және одан әрі кәсіби сананы қалыптастыруда көмегін тигізетін – педагогикалық сыныптар болып табылатын.

Қазіргі уақытта еңбек нарығында кәсіптік-педагогикалық білім ең сұранысқа ие және перспективалы саланың бірі ретінде қарастырылады. Әр түрлі салаларда негізгі және жоғары кәсіби құзыреттіліктерге ие мамандар (экономика, медицина, өнеркәсіп, ғылым, медиа және т.б.), түрлі туындайтын міндеттерді шеше алатын жоғары білікті және құзыретті педагогикалық кадрлар даярлау қажет. Тұлғаның кәсіби-педагогикалық бағытталуықозғаушы күш ретінде, педагогикалық шеберлікті дамыту қажеттілігімен және білім берудің ажырамас құрылымы – жеке тұлғаны мұғалім ретінде қалыптастыруға бағытталуымен сипатталады [2]. Қазіргі уақытта педагогта, білім алушыны дайындау және қалыптастыру барысында, оқытуға қажетті қасиеттер жиынтығы болуы керек, даму кеңістігін қалыптастыру үшін білім беру процесін дұрыс ұйымдастыра білу керек. Тұлғаға кәсіби педагогикалық құзыреттіліктердің кең спектрі тән болса, онда мұғалім өзінің даму жолын құруға, сондай ақ кәсіби міндеттің сапалы орындау мүмкіндік береді. Мұғалімнің кәсіби қасиеттерінің қалыптасуышкі жағдайлардың интегративті әсерімен (мотивтер, көзқарастар, тәжірибе, психофизиологиялық ерекшеліктер) және сыртқы себептермен анықталады [3].

Кәсіптік-педагогикалық білім беру-бұл мұғалімнің, оның әлеуметтік, кәсіби және жеке дамуын жетілдіруге ықпал ететін және өмір бойы өмір сүру сапасын жақсартуды қамтамасыз ететін жүйе [4].

Үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінде жалпы білім беру сатысының интеграциясы маңызды аспект болып табылады, өйткені жалпы білім берудің жоғары сатысында білім алушылар кәсіби өзін-өзі анықтауды, оның ішінде педагог мамандығын қажет етеді. Кәсіптік даярлықты қамтамасыз ету үшін оқушыны Педагогтің кәсіби қызметімен таныстыруға, Педагог мамандығына деген қызығушылықты арттыруға және ынталандыруды дамытуға бағытталған педагогикалық сыныптар құрылады.

Қазіргі уақытта психологиялық-педагогикалық сыныптарды қалыптастыру үздіксіз білім берудегі басым бағыт болып табылады, себебі ол педагогикалық шеберлікті дамытуға, оқушыны педагогтыңқазіргі қоғамдағы маңызды мамандық ретінде, педагогикалық мамандыққа бағыттауға, ынталандыруға мүмкіндік береді [5].

Зерттеу әдістері. Ғылыми-әдістемелік әдебиетерді теориялық талдау, шолу. Белсенді оқыту, интерактивті, дидактикалық эвристика әдістері, оқу ақпаратымен когнитивті-рефлексивті және визуалды-рефлексивті жұмыс әдістері, ойын әдістері, контекстік оқыту әдістері, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және т. б.

Зерттеу базасы ретінде Қызылорда қаласы Ә.Мүсілімов атындағы №101 мектеп-лицей «Жасыл мектеп» базасы, педагог ұжымы және педагогикалық 10-11сынып оқушылары.

Зерттеу нәтижелері мен оларды талқылау. Әдебиетердің теориялық талдауы педагогикалық мамандықты таңдау факторлары кең екенің көрсетеді. Педагогикалық мамандықты таңдауға әртүрлі факторлар әсер етеді, соның ішінде әлеуметтік, мәдени, экономикалық, жеке мүдделер мен сенімдер, ойлау ерекшелігі және кәсіптің болашақ табысына деген сенімділік [6]. Олардың ішінде кәсіптің беделіне және оның еңбек нарығындағы сұранысына, мемлекеттік саясатқа, елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайға байланысты объективті факторлар тобын және таңдауды жүзеге асыратын адамның өзіне байланысты субъективті факторларды – оның құндылық бағдарларын,

педагогикалық мамандыққа деген көзқарасын, жеке қажеттіліктерін, яғни педагогикалық әсерлер арқылы өзгерту мүмкін болатын факторларды атап өтуге болады.

Ғылыми-әдістемелік әдебиетерді теориялық талдау нәтижесінде педагогикалық мамандықты таңдаудың объективті факторлары ретінде жатқызуға болады:

- әлеуметтік орта (аға отбасы мүшелерінің болашақ таңдауына қатысты ұстанымдары, жолдастарының, достары мен достарының ұстанымдары, мұғалімдердің, мектеп қызметкерлерінің ұстанымдары);

- тұрақты әлеуметтік жағдай (төмен, бірақ тұрақты жалақы, мұғалімдерге арналған жеңілдіктер);

- басқа мекемеде оқудың физикалық мүмкіндігінің болмауы;

- жұмысқа орналасудың басқа мүмкіндіктерінің болмауы.

Біз субъективті факторларды негізгі құндылық-мағыналық бағдарға байланысты бірнеше кіші топтарға бөлдік:

1. Мамандықтың құндылығы:

- отбасылық дәстүрлерді ұстану;

- осы мамандықтың құндылығы қалыптасқан әлеуметтік топта болу;

- мұғалімнің (мектеп мұғалімі, қосымша білім беру мұғалімі, жаттықтырушы) оң үлгісінің болуы.

2. Кәсіптің ортасы мен мазмұны

- белгілі бір қабілеттермен бекітілген мүдделердің болуы;

- кәсіптің шығармашылық-шығармашылық сипатының тартымдылығы;

- кәсіп шеңберіндегі нақты қызмет түрлеріне қызығушылықтың болуы;

- белгілі бір пәндік салаға қызығушылықтың болуы.

3. Педагогикалық қызметтің субъектісі мен объектісі:

- мұғалімдердің балалармен жұмыс істеуге деген қызығушылығы;

- балаларын тәрбиелеу үшін білімді пайдалануға деген ұмтылыс.

4. Педагогикалық қызмет тәжірибесі және ақпараттандыру

- кәсіптер әлемі туралы білімнің болуы;

- педагогикалық қызметтің оң тәжірибесінің болуы.

Педагогикалық мамандықты таңдау факторлары қазіргі уақытта әр түрлілікке ие және білім алушының педагогикалық білім деңгейіне тікелей байланысты [7].

Педагогикалық мамандықты таңдауға дайындықтың құрылымда келесі параметрлерді ажыратуға болады – негізгі болып табылатын құндылық-мотивациялық және операциялық. Әр параметр бірнеше критерийлермен нақтыланған.

Құндылық-мотивациялық параметріне құндылық-мағыналық және мотивациялық дайындық критерийлері кіреді. Құндылық-мағыналық саланы зерттеу мотивациялық белсенділіктің ішкі факторларын қарастыруды қамтиды, жеке ұстанымдардың әсеріне байланысты. Құндылық-мағыналық критерий мазмұны құндылық бағдарлары мен жеке педагогикалық мамандықтың тұлғалық мәнінен тұрады.

«Тұлғалық мағына» ұғымы жеке тұлғаның оның қызметі объектілеріне бағытталған қатынасының нақты көрінісі ретінде қарастырылады. Педагогикалық мамандықты таңдауға дайындықтың құндылық компонентінің осы құрылымдық элементін қарастыру ерекше маңызды, өйткені ол шешім қабылдаудағы жеке тұлғаның тәуелсіздігін және педагогикалық мамандықты таңдауға деген өзіндік көзқарасын анықтайды. Құндылық-мағыналық критерий шеңберіндегі дайындықтың нәтижесі ретінде осы сұраққа жауаптар болып табылады: педагогикалық мамандық мен үшін қандай құндылықты білдіреді және неге?

Дайындықтың мотивациялық критерийі субъектінің кәсіби және оқу мотивациясын таңдауының болуын, субъектіні кәсіпті таңдауға итермелейтін негізгі мотивтер мен ынталандырулардың қалыптасуын, сондай-ақ кәсіптер әлеміне және тікелей таңдау

жағдайына қатынасын қамтиды. Ол мына сұраққа жауап береді: Мен неге педагогикалық мамандықты таңдаймын? [8].

Операционалдық параметрдің мазмұны мына сұраққа жауабы болып табылады: педагогикалық мамандықты саналы түрде таңдауым неге негізделген?

Таңдау субъектісінің хабардар болу деңгейі, кәсіптегі өз мүмкіндіктерін және қолда бар қасиеттерді, сондай-ақ практикалық қызмет көрсеткіштерін түсіну анықталады. Осылайша, бұл параметр когнитивті, рефлексивті және іс-әрекетке негізделген критерийлерді, саналы түрде таңдаудың, оның сәйкестігін бағалауды қамтиды.

Когнитивті компонент мамандық таңдау үшін қажетті білім мен дағдыларды, педагогикалық кәсіптің мазмұны мен кәсіптер әлемінің динамикасы туралы білімді, педагогикалық кәсіптің шарттары туралы идеяны, қойылған міндеттерді түсінуді, оларды шешу жолдары мен мақсатқа жету құралдарын білуді қамтиды.

Рефлексивті компоненттің мазмұнына болашақ маман ретінде өз қажеттіліктерін түсіну, өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін педагогикалық кәсіптің талаптарымен байланыстыру, олардың қызығушылықтары мен оларды кәсіпте жүзеге асыру тәсілдерін түсіну, өмірлік тәжірибе негізінде педагогикалық мамандық туралы фактілерді дұрыс бағалау, өз өміріндегі оқиғалар үшін жеке жауапкершілікті түсіну кіреді.

Іс-әрекеттің практикалық компоненті мақсат қою дағдыларын, белгілі бір кәсіпті таңдау шарттары туралы қолда бар ақпаратты талдауды, өзінің оқу және кәсіби қызметін болжауға, жоспарлауға және түзетуге байланысты дағдыларды, сондай-ақ педагогикалық қызметтің оң тәжірибесінің болуын қамтиды.

Ұсынылған құрылым нұсқасы педагогикалық мамандықты таңдауға дайындықтың әртүрлі аспектілерімен көрсетіледі. Ұсынылған құрылымда екі негізгі параметрді бөліп көрсету маңызды орын алады: 1. Құндылық-мотивациялық және 2. Операционалдық, олар педагогикалық мамандықты таңдауға дайындықтың мәнін ашуға және оны қалыптастыру бойынша жұмысты жоспарлауға негіз болады.

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттердің теориялық талдау барысында педагогикалық мамандықты таңдауда шетелдік нормативтік құжаттарда назардан тыс қалдырмадық. Мысалы, Беларусь Республикасы Білім министрлігінің нормативтік құжаттамасына сәйкес педагогикалық сыныптарда оқитын оқушылар оқу сағаттары шеңберінде жоғары деңгейде, әдетте, болашақта мұғалім болуды жоспарлап отырған оқу пәндерін оқиды [9].

Сонымен қатар, педагогикалық сынып оқушылары міндетті түрде «Педагогикалық мамандыққа кіріспе» факультативтік сабағының бағдарламасын меңгеруі керек, оның мазмұны жоғары сынып оқушыларының бірқатар сұрақтарға жауап іздеуін өзектендіретін тақырыптарды қамтиды. Бұл сұрақтар:

Педагогикалық мамандық дегеніміз не?

Оның басқа мамандықтар әлеміндегі орны қандай?

Педагогикалық мамандық қалай және қашан пайда болды?

Оның ерекшелігі неде?

Педагогикалық қызмет дегеніміз не?

Мұғалімге қандай талаптар қойылады?

Мұғалім не істей алуы керек?

Мұғалім қандай қасиеттерге ие болуы керек?

Мен мұғалім бола аламын ба?

Менде қажетті кәсіби маңызды қасиеттер бар ма?

Бұл қасиеттерді дамыту үшін не істеу керек?

Мен бүгін мұғалім ретінде өзімді сынап көре аламын ба? және т. б.

Осы факультативтік сабақтың мазмұны төрт модульге құрылымдалған:

Модуль 1. «Педагогикалық мамандық әлемінде» (X сынып);

Модуль 2. «Таным адамы: практикалық таным психологиясы» (X сынып);

Модуль 3. «Мен педагогика мамандығындамын» (ХІ сынып);

Модуль 4. «Өзіңді өзін біл» (ХІ сынып).

Модуль 1. «Педагогикалық мамандық әлемінде» екі негізгі бөлімнен тұрады:

«Педагогикалық мамандық: кеше, бүгін, ертең» және «Заманауи педагогтың бейнесі». Модульдің мазмұны білім алушылардың педагогикалық мамандық туралы түсінігін қалыптастыруға, оның жоғары мақсатын түсінуге көмектесуге, педагогикалық қызметтің мәнімен таныстыруға, педагогикалық мамандыққа тұрақты қызығушылық қалыптастыруға арналған. Факультативтік сабақтар барысында білім алушылар идеалды педагог туралы өз идеяларын өзектендіруге, осы портретті әдебиет пен өнер туындыларында жасалған педагог бейнесімен толықтыруға, сондай-ақ идеалды педагог бейнесін модельдеуге мүмкіндік алады. Модульдің міндетті бөлігі педагогикалық сынақтар – педагогикалық іс-әрекеттің субъектісі ретінде өзіндік кәсіби дағдылар мен идеяларды қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық іс-әрекеттің жағдайларын модельдейтін сынақтар. 10 сынып оқушылары өздерін екі позицияда сынап көруге шақырылады: рефлексиялық бақылаушы (шебер мұғалімдердің сабақтарына қатысқанда) және зерттеуші (микрозерттеу кезінде).

Модуль 2. «Таным адамы: танымның практикалық психологиясы». Оның мазмұны білім алушылардың танымдық және сыни ойлау дағдыларының когнитивті-рефлексивті стратегиясын қалыптастыруға, олардың таным мен өзін-өзі тану психологиясы саласындағы идеяларын кеңейтуге, коммуникативті құзыреттілікті дамытуға бағытталған. Екінші модуль үш негізгі бөлімді қамтиды: «Таным және танымдық белсенділік», «Сенсорлық-перцептивті процестер», «Танымдық процестер». Әр бөлім рефлексивті жалпылау сабағымен аяқталады (сабақ), оның барысында жоғары сынып оқушылары зерттелген материалды бекітіп немесе жалпылап қана қоймай, сонымен қатар өз іс-әрекеттерін интроспекциялап, өзін-өзі бағалай алады, қиындықтарды тіркейді, осы қиындықтардың себептерін анықтайды және оларды жеңудің жолдарын іздейді. Білім беру процесін ұйымдастырудың айрықша ерекшелігі оның Психодиагностика мен когнитивті практикадан теориялық білім мен әлеуметтік тәжірибені рефлексиялауға және жалпылауға бағытталуы болып табылады.

Бірінші және екінші модульдердің мазмұнын зерделеу аяқталғаннан кейін қорытынды конференция өткізу қарастырылған, оны ұйымдастыру үшін осы сабаққа бөлінген сағаттарды екі модульде де біріктірген жөн.

Модуль 3. «Мен мұғалім мамандығындамын» екі негізгі бөлімді қамтиды: «Мұғалімді өзіңе аш» және «Менің кәсіби таңдауым». Модульдің міндеті - өзінің жеке және кәсіби мүмкіндіктерін бағалау үшін жағдай жасау, таңдалған кәсіби бағыттың әлеуетін пайдалана отырып, жеке өсу стратегиясын құру. «Өзіңе мұғалімді аш» бөлімінің мазмұнын игеру барысында жоғары сынып оқушылары негізгі педагогикалық қабілеттер мен олардың педагогикалық қызметтегі мүмкіндіктері туралы түсінік алады. «Менің кәсіби таңдауым» бөлімі кәсіби және жеке өзін-өзі дамыту стратегиясын анықтау бойынша үлкен жобамен жұмыс істеуді қамтиды. Жоба бойынша жұмыс жоғары сынып оқушыларына педагогикалық кәсіптің әртүрлі аспектілерін түсінуге, жеке және кәсіби маңызды қасиеттердің өзін-өзі дамыту стратегиясын жасауға, кәсіби өсу мүмкіндіктерін көруге мүмкіндік береді. Бұл блок практикалық шығармашылық тапсырмалармен қаныққан, бірқатар педагогикалық сынақтарды қамтиды: үзілісте ойындарды ұйымдастыру; бастауыш мектепте тәрбие істерін, сабақтарды өткізу, мектеп лагеріндегі практика, еріктілер қызметі және т. б.

Модуль 4. «Өзіңді өзін біл» білім алушылардың педагогикалық қызметтің психологиялық сипаттамалары туралы білімдерін жүйелеуге, жоғары сынып оқушыларының өзіндік даму көзқарасын дамытуға мүмкіндік береді. Психологиялық - педагогикалық бағыттағы тақырыптарды зерделеу кезінде кәсіби өсу мүмкіндіктерін көру

үшін кәсіби маңызды қасиеттер, педагогикалық қабілеттер. Модуль үш негізгі бөлімді қамтиды. «Мұғалімнің өзін-өзі тануы және өзін-өзі тануы» бөлімі білім алушылардың жеке басын өзін-өзі тануға деген қызығушылығын дамытуға ықпал етеді. «Мұғалімнің тұлғасы» бөлімінде мұғалімнің жеке басының құрылымы мен психикалық қасиеттері ашылады, студенттердің психикалық қасиеттерін, эмоциялары мен сезімдерін зерттеу үшін бірқатар жаттығулар мен тесттер ұсынылады. Бөлім

«Қоғамдағы мұғалімнің тұлғасы» жоғары сынып оқушыларының тұлғааралық өзара әрекеттесу және мінез-құлық пен іс-әрекетті өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Модульдің мазмұнын игеру барысында әр сабақта бірқатар жаттығулар, тесттер, практикалық және шығармашылық тапсырмалар орындалады. Әр бөлім рефлексивті жалпылау сабағымен аяқталады.

Үшінші және төртінші модульдердің мазмұнын зерттеу барлық факультативтік сабақтарды (эссе, шығармашылық тапсырмалар, өзін-өзі диагностикалау нәтижелері, презентациялар, жобалар және т.б.) игеру нәтижелерін қамтитын «Мен-педагог» портфолиосының ұсынысы бойынша қорытынды сабақпен аяқталады. Қорытынды сабақты өткізу үшін осы сабаққа бөлінген сағаттарды екі модульде де біріктірген жөн.

Жалпы орта білім беру мекемесінде білім беру процесін педагогикалық бейіндеу идеясын іске асыру екі кезеңнен өтуді көздейді:

Пропедевтикалық кезең (V-IX сыныптар) – бейінге дейінгі педагогикалық даярлық кезеңі, оны шартты түрде 2 кіші кезеңге бөлуге болады: а) V-VII сыныптар – оқушылардың бейіндік мүдделерін қалыптастыру; б) VIII-IX сыныптар – бейіндік ниеттерді қалыптастыру.

Бейінге дейінгі педагогикалық даярлық кезеңінің мақсаты – жалпы орта білім берудің II сатысындағы оқушыларды педагогикалық бейінді саналы түрде таңдауға дайындау, олардың педагогикалық сыныптар мен топтардағы оқыту ерекшеліктеріне табысты бейімделуі үшін жағдайлар жасау және педагогикалық еңбекке тұрақты оң көзқарасты қалыптастыру.

Бұл кезеңде педагогикалық, психологиялық, ақпараттық және ұйымдастырушылық қолдау жүйесі құрылады, оның ішінде үш категориялармен жұмыс жасалады: оқушылар, мұғалімдер, ата-аналар.

IX сыныпта профильді таңдау мәселесі туындайды, сондықтан бейінге дейінгі педагогикалық дайындық кезеңінде психологиялық-педагогикалық диагностикаға ерекше назар аударылады, бұл оқушылардың педагогикалық бағыттағы бейіндік сыныпта оқуды жалғастыруға деген ынтасы мен қабілетін, сондай-ақ жасөспірімдердің жалпы әлеуметтік, кәсіби және мәдени өзін-өзі анықтауға дайындығын бағалауға мүмкіндік береді.

Негізгі кезең (X-XI сыныптар) – бейінді педагогикалық даярлық кезеңі.

Кезеңнің мақсаты – жалпы орта білім берудің үшінші сатысында білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы үшін жағдай жасау және педагогикалық мамандықты таңдауға оң көзқарас қалыптастыру. Педагогикалық сыныпта екі жыл оқу оқушылардың педагогикалық қызметке деген ынтасын, өзін-өзі тану, сындарлы педагогикалық қарым-қатынас дағдылары, мінез-құлық пен іс-әрекетті өзін-өзі реттеу, өзінің педагогикалық қабілеттерін дамыту қажеттіліктерін қалыптастыруға бағытталған.

Бейіндік педагогикалық даярлық кезеңіндегі жұмыс үш бағыт бойынша ұйымдастырылады: оқушылармен, педагогтармен және ата-аналармен жұмыс.

Педагогикалық профильдеу кезеңдерін дәйекті түрде жүзеге асыру білім беру процесіне жаңа сапа береді: педагогикалық еңбекке деген терең құрмет атмосферасын құру, педагогикалық орта қалыптастыру негізінде педагог мамандығын қоғамда танымал ету.

2023 жылы Қызылорда қаласы, Ә. Мүсілімов атындағы №101 «Жасыл мектеп» мектеп-лицейде «Педагогикалық сынып» жаңа жобасы бастамасын алған

болатын. Оған негіз болғаны, соңғы жылдары мектеп бітіруші түлектердің педагогикалық мамандықтарға деген қызығушылығының артуы.

Педагог мамандығын таңдайтын оқушыға қойылатын талаптар:

- рухани құндылықтарды игерген;
- ізгілік пен адамгершілік қасиеттерді ардақтайтын;
- рухы биік;
- болашаққа нық қадам басатын елжанды азамат болуы керек.

«Педагогикалық сынып» жобасы 9-11-сынып оқушыларынан құралды және жобаның мақсаттары келесі:

- Педагог мамандығын таңдаған оқушылардың үздік болуына және педагогика саласына ер балалардың көптеп келуіне басымдық беру;
- біліммен, іскерлікпен және дағдымен қаруландыру қабілеттілігін дамыту;
- оларға болашақ педагогтік тұлғасының қалыптасуы мен дамуы жолында кәсіби әдістемелік қолдау көрсету.

Жобаны іске асыру барысында төмендегідей міндеттерді жүзеге асыру көзделіп отыр:

- Педагогикалық мамандық таңдайтын білім алушыларды дайындап шығару;
- Білім алушыларға ерте кәсіби бағдар беру;
- Білім алушылардың бойында көшбасшылық қабілеттерін дамыту.

«Педагогикалық сынып» оқушылары әртүрлі тренингтерге, шеберлік сабақтарына, шығармашылық және кәсіби шеберханаларға, еріктілер жобасы мен акцияларға қатыса алады және педагогика саласындағы Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің оқытушы-профессорларынан дәріс алады, педагогикалық білім беру бағдарламалары бойынша студенттермен пәндік апталықтар мен іс шараларға қатысады.

«Педагогикалық сыныпты» бітірген оқушылар ел келешегі үшін айрықша маңызға ие болған мұғалімдік мамандықты жүрек қалауымен таңдап, қыр-сырын түсініп, адалдық этикасын ұстанатын, жеке тұлғалық құзіреттілігін дамытатын, уақытты тиімді қолданып, қайырымды іс жасай алатын, ел білімі мен ғылымының дамуына зор үлес қосатын кемел тұлға болады деген нәтиже күтілуде [10].

Алдағы уақытта Ә. Мүсілімов атындағы №101 «Жасыл мектеп» мектеп-лицейінің «Педагогикалық сынып» оқушыларымен мамандықты саналы түрде таңдау мотивтерін зерттеуге бағытталған әдістемелері пайдаланылатын болады [11,12].

Психологиялық-педагогикалық сыныптардың қалыптасуы әртүрлі модельдер бойынша жүзеге асырылады. Тиімділігі, педагогикалық университеттің сүйемелдеуімен бірнеше мектептердің психологиялық-педагогикалық сыныптарды ұйымдастыруға қатысатындығын білдіретін желілік модельдің түрі бойынша жүзеге асырылуымен сипатталады. Оның маңыздылығы, білім алушының педагог мамандығына деген бастапқы қызығушылығын өзектендіру болып табылады және ол оқушының психологиялық-педагогикалық сыныптын оқу процесіне үздіксіз кәсіптік-педагогикалық білім беру кезеңі ретінде қосылуын және саналы түрде кіруін қамтамасыз етеді [13].

Педагогикалық мамандықты таңдауға дайындықты зерттеуде баса назар білім беру нәтижесіне аударылуы керек. Ғалымдардың пікірінше, білім беру нәтижесі ретінде мектеп түлегі немесе студент білім беру бағдарламасы игеріліп аяқталғаннан кейін көрсете алатын нақты білім, білік және құзыреттілік түсініледі [14].

Қазіргі уақытта психологиялық-педагогикалық сыныптарды қалыптастыру үздіксіз білім берудегі басым бағыт болып табылады, бұл педагогикалық шеберлік білімді дамытумен қоса, оқушыны қазіргі қоғамдағы маңызды мамандық ретінде педагогикалық қызметке бағыттауға, ынталандыруға мүмкіндік береді [15].

Қорытынды. Педагогикалық мамандықты әмбебап педагогикалық құзыреттілік ретінде таңдауға дайындықты қарастыру педагогикалық білім беруді дамытудың қазіргі

тенденциялары шеңберінде перспективалы бағыт болып көрінеді. Бұл бағыттағы шешуші рөлге дайындық сабақтастығы ие үздіксіз педагогикалық білім берудің барлық деңгейлерінде білім беру нәтижесінің жаңа түрі ретінде педагогикалық мамандықты таңдау: педагогикалық сынып-педагогикалық колледж-педагогикалық университет.

Педагогикалық мамандықты таңдауға және оның құрылымын бөлуге дайындықтың мәнін анықтауға деген көзқарас өзінің жаңалығымен ерекшеленеді және түлектердің жоғары дайындығын қалыптастыру бойынша жұмыс тетіктерін әзірлеуге кең мүмкіндіктер ашады, білім беру жүйесі үшін педагог кадрлардың тапшылығын жою.

Зерттелетін мәселе бойынша ғылыми әдебиеттерді теориялық талдау негізінде педагогикалық мамандықты таңдап, бітіруші сыныптарда «Педагогикалық сыныпта» оқу – бұл үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі білім беру нәтижесінің жаңа түрі, ол үздіксіз педагогикалық білім берудің әр кезеңінде педагогикалық мамандықты саналы және тұрақты таңдауды жүзеге асыру үшін қажетәмбебап педагогикалық құзыреттілік болып табылады және құндылық-мағыналық, мотивациялық, когнитивті, рефлексивті, іс-әрекеттік-практикалық компоненттердің қалыптасуын қамтиды.

Әдебиеттер:

[1] ҚР Оқу-ағарту министрінің қатысуымен өткен Үкімет отырысының қорытындысы бойынша брифинг: педагог кадрларды даярлау <https://bilimdinews.kz/?p=246972> (қаралған күні 06.12.2023)

[2] **Сластенин, В.А.** Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.

[3] **Фетисов, А.С.** Педагогическая концепция формирования профессиональных качеств педагога в контексте здоровьесберегающей образовательной среды (система повышения квалификации): дис.д. пед. н. – Воронеж, 2020. – 455 с.

[4] **Жуков, Г.Н.** Непрерывное профессионально-педагогическое образование: проблемы и перспективы // Педагогический журнал Башкортостана, 2014. – № 3 (52). – С. 39-45.

[5] **Гущина, Т.И.** Сетевой педагогический класс как форма профессиональной ориентации старшеклассников // Вестник ТГУ, 2018. – № 4 (174). – С. 35-36.

[6] **Козловский, А.Н.** Готовность к выбору педагогической профессии как научная категория. Мир науки, культуры, образования, 2022. – № 6 (97). – С.33-37.

[7] **Тарханова, И.Ю.** Обеспечение преемственности результатов непрерывного педагогического образования: коллективная монография. – Ярославль: РИО ЯГПУ, 2021.

[8] **Родионова, Е.А.,** Доминьяк В.И., Жушман Г., Экземпляров М.А. Мотивация и стимулирование трудовой деятельности: учебник и практикум. – Москва: Издательство Юрайт, 2018.

[9] **Позняк, А.В.,** Егорова Ю.Н., Титовец Т.Е., Баранова А.В. Обеспечение образовательного процесса в профильных классах педагогической направленности. Методические рекомендации. Минск, 2018.

[10] <https://korkyt.edu.kz/article/607> (қаралған күні 12-08-2024)

[11] **Сильченкова, Т. Н.** Методика «Мотивы педагогической профессии». – М.:Издательство, 2009. – 201с

[12] **Чернявская, А.П.** Профессиональная готовность. – М.:Гарант, 2004. – 123 с

[13] **Фетисов, А.С.** Психолого-педагогические классы как элемент системы непрерывного профессионально-педагогического образования. Гуманитарные исследования. Педагогика и психология, 2022. – № 12. – С. 89-95.

[14] **Перевощикова, Е.Н.** Образовательные результаты в подготовке будущего педагога и средства оценки их достижения. Вестник Мининского университета, 2022. – Выпуск 1. Availableat: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatelnye-rezultaty-v-podgotovke-budushego-pedagoga-i-sredstva-otsenki-ih-dostizheniya>

[15] **Гущина, Т.И.**, Макарова Л.Н., Курин А.Ю. Сетевой педагогический класс как форма профессиональной ориентации старшеклассников // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки, 2018. – № 2. – С. 23-28.

References:

[1] QR Oqu-agartu ministrinin qatysuymen otken Ukimet otyrysynyn qorytyndysy bojnsha brifing: pedagog kadrlardy dajarlau. (06.12.2023) <https://bilimdinews.kz/?p=246972> (qaralghan kyni 06-12-2023) [in Kazakh]

[2] **Slastenin, V.A.** Formirovanie lichnosti uchitelja sovetskoj shkoly v processe professional'noj podgotovki. – M.: Prosveshhenie, 1976. – 160 s. [in Russian]

[3] **Fetisov, A.S.** Pedagogicheskaja koncepcija formirovanija professional'nyh kachestv pedagoga v kontekste zdorov'esberegajushhej obrazovatel'noj sredy (sistema povyshenija kvalifikacii): dis.d. ped. n. – Voronezh, 2020. – 455 s. [in Russian]

[4] **Zhukov, G.N.** Nepreryvnoe professional'no-pedagogicheskoe obrazovanie: problemy i perspektivy // Pedagogicheskij zhurnal Bashkortostana, 2014. – № 3 (52). – S. 39-45. [in Russian]

[5] **Gushhina, T.I.** Setевой педагогический класс как форма профессиональной ориентации старшеклассников // Вестник TGU, 2018. – № 4 (174). – S. 35-36. [in Russian]

[6] **Kozlovskij, A.N.** Gotovnost' k vyboru pedagogicheskoy professii kak nauchnaja kategorija. Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya, 2022. – № 6 (97). – S.33-37. [in Russian]

[7] **Tarhanova, I.Ju.** Obespechenie preemstvennosti rezul'tatov nepreryvnogo pedagogicheskogo obrazovaniya: kollektivnaja monografija. – Jaroslavl': RIO JaGPU, 2021. [in Russian]

[8] **Rodionova, E.A.**, Dominjak V.I., Zhushman G., Jekzempljarov M.A. Motivacija i stimulirovanie trudovoj dejatel'nosti: uchebnik i praktikum. – Moskva: Izdatel'stvo Jurajt, 2018. [in Russian]

[9] **Poznjak, A.V.**, Egorova Ju.N., Titovec T.E., Baranova A.V. Obespechenie obrazovatel'nogo processa v profil'nyh klassah pedagogicheskoy napravlenosti. Metodicheskie rekomendacii. Minsk, 2018. [in Russian]

[10] <https://korkyt.edu.kz/article/607> (qaralghan kuni 12-08-2024)

[11] **Sil'chenkova, T.N.** Metodika «Motivy pedagogicheskoy professii» M.:Izdatel'stvo, 2009. – 201s [in Russian]

[12] **Chernjavskaja, A.P.** «Professional'naja gotovnost'». – M.:Garant, 2004. – 123 s [in Russian]

[13] **Fetisov, A.S.** Psihologo-pedagogicheskie klassy kak jelement sistemy nepreryvnogo professional'no-pedagogicheskogo obrazovaniya. Gumanitarnye issledovaniya. Pedagogika i psihologija, 2022. – № 12. – S. 89-95. [in Russian]

[14] **Perevoshhikova, E.N.** Obrazovatel'nye rezul'taty v podgotovke budushhego pedagoga i sredstva ocenki ih dostizheniya. Vestnik Mininskogo universiteta, 2022. – Vypusk 1. Availableat: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatelnye-rezultaty-v-podgotovke-buduschego-pedagoga-i-sredstva-otsenki-ih-dostizheniya> [in Russian]

[15] **Gushhina, T.I.**, Makarova L.N., Kurin A.Ju. Setевой педагогический класс как форма профессиональной ориентации старшеклассников // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки, 2018. – № 2. – С. 23-28. [in Russian]

ПРОФИЛЬНЫЕ КЛАССЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ КАК ОСНОВА СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Сагындык С.¹, магистрант 2 курса образовательной программы биология

Уткелбаева А.А.², педагог-исследователь

Дуйсекеева Н.Ж.¹, PhD, преподаватель

Курманбаев Р.Х.¹, кандидат биологических наук, ассоциированный профессор

¹*Кызылординский университет им.Коркыт Ата, г. Кызылорда,Казахстан*
²*Школа-лицей №101 им. А.Муслимова, г. Кызылорда,Казахстан*

Аннотация. Современный рынок труда характеризуется устойчивыми изменениями, обусловленными высокой динамикой содержания профессиональной деятельности. Особенности смены профессий напрямую зависят от актуальных запросов работодателей, требований кандидатов или сотрудников к профессиональному качеству. В последние годы работодатели все чаще проявляют интерес к сотрудникам с гибким набором навыков и универсальными компетенциями. В связи с этим системы подготовки кадров должны реорганизовать свою структуру, ориентируясь на современные требования. В этом контексте, который требует адаптации к конкретным запросам современного рынка труда, это ранняя профориентационная работа в подготовке педагогических кадров и организация педагогических классов в школах.

Одной из актуальных задач, стоящих сегодня перед Республикой Казахстан, является организация и поддержка эффективной системы выявления и привлечения к педагогической профессии мотивированной, интеллектуально и духовно развитой молодежи, занимающей активную гражданскую и жизненную позицию. Действенным механизмом реализации данного направления является профильная работа с обучающимися на этапе общего среднего образования.

Мировая практика профильного обучения в школе предлагает различные способы ее организации: предметные, многоуровневые, по сфере труда, которые соответствуют различным видам профилирования. Наиболее распространены: предметная профилизация и профилирование по сферам социально-трудовой деятельности.

Ключевые слова: педагогический класс, педагог, профориентация, система образования, педагогическая компетентность.

SPECIALIZED CLASSES OF PEDAGOGICAL ORIENTATION AS THE BASIS OF THE SYSTEM OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL EDUCATION

Sagyndyk S.¹, 2nd year master's student of the educational program biology

Utkelbaeva A.A.², teacher-researcher

Duissekeyeva N.Zh.¹, PhD

Kurmanbaev R.Kh.¹, candidate of biological sciences, associate professor

¹*Korkyt Ata Kyzylorda university, Kyzylorda, Kazakhstan*

²*Lyceum school No.101 named after A.Muslimov, Kyzylorda, Kazakhstan*

Annotation. The modern labor market is characterized by steady changes due to the high dynamics of the content of professional activity. The specifics of changing professions directly depend on the current requests of employers, the requirements of candidates or employees for professional quality. In recent years, employers have increasingly shown interest in employees with a flexible set of skills and universal competencies. In this regard, personnel training systems should reorganize their structure, focusing on modern requirements. In this context, which requires adaptation to the specific needs of the modern labor market, it is early career guidance in the training of teaching staff and the organization of teaching classes in schools.

One of the urgent tasks facing the Republic of Kazakhstan today is the organization and support of an effective system for identifying and attracting motivated, intellectually and spiritually developed youth who occupy an active civic and life position to the teaching profession. An effective mechanism for the implementation of this direction is specialized work with students at the stage of general secondary education.

The world practice of specialized education at school offers various ways of organizing it: subject-based, multi-level, according to the field of work, which correspond to various types of profiling. The most common are: subject profiling and profiling by spheres of social and labor activity.

Keywords: pedagogical class, teacher, career guidance, education system, pedagogical competence.

CERTAIN CHARACTERISTICS OF INCORPORATING COMPUTER TECHNOLOGY TO INSTRUCT A FOREIGN LANGUAGE AT THE SECONDARY EDUCATIONAL LEVEL

Madigali B.R., master's student of the 2nd year of the educational program Foreign language

<https://orcid.org/0000-0002-0941-0079>

Zhetseisova N.O., PhD, associate professor

<https://orcid.org/0009-0004-1878-7689>

¹*Korkyt Ata Kyzylorda university, Kazakhstan*

Abstract. In this article, we should mention the unique features of entrepreneurial computer technologies in the In this article, there are features of the use of computer technology in the process of teaching foreign languages in secondary schools. Digital tools and electronic resources contribute to improving the effectiveness of learning, expanding educational opportunities and providing language training for students. Special attention is paid to such aspects as computer-based collaborative learning environments, personalized educational technologies, and the use of interactive external content.

Computer technology plays a key role in increasing language skills, increasing motivation and informativeness of students. They ensure the adaptation of the educational process in accordance with these principles, adapting a flexible and dynamic educational environment. Thanks to modern technologies, it becomes possible to practice language in the environment, develop listening, reading and writing skills. However, the process of introducing technologies for teaching foreign languages on a computer is accompanied by certain challenges. These include the level of digital literacy of students and teachers, access to technical resources, and issues of information security, security, and data protection. Effective implementation of digital technologies in the educational process requires an integrated approach, including methodological training of teachers, provision of technical support and compliance with requirements.

Keywords: languages, computer, technology, foreign, school, level, multimedia, content.

Introduction. Fluency in other languages is becoming more and more acknowledged as a necessary talent for success in both the personal and professional domains in today's linked world. Teaching language skills at the secondary school level is essential because it equips students with the knowledge and abilities they need to function in a worldwide society. However, it can be difficult for traditional language teaching approaches to keep students interested and meet their varied demands. In spite of these obstacles, computer technology integration in language instruction has become a revolutionary force that is changing the way that languages are taught and learned. Computer technology offers a wide range of tools and resources that not only improve the learning experience but also meet the unique demands of students, from interactive software to online platforms. According to certain theories, educators who don't think computers meet their own needs or the requirements of their pupils are more inclined to oppose efforts to include technology into their lessons [1].

Recent years have seen a rapid evolution of computer technology's involvement in education, changing traditional teaching methods across a range of fields. Computer technology has become an innovative catalyst in language teaching, offering new and exciting opportunities for language competency growth and acquisition. Technology has democratized access to language learning resources by overcoming geographical boundaries and traditional classroom limits through multimedia presentations, virtual classrooms, and language learning apps. New and creative methods based on the most recent developments in computer and Internet technology have put traditional approaches to language teaching and learning to the test. The

Internet and computers offer a wealth of materials and opportunities that have led to the development of new methods, techniques, and tactics for teaching and learning languages.

The article aims to investigate the characteristics of computer-assisted foreign language instruction at the secondary school level. Our goal is to demonstrate how computer technology may be used to improve student results and the learning process by looking at how it is used into language training.

Materials and methods of research. Secondary foreign language teaching has long been based on tried-and-true pedagogical strategies that prioritize teacher-centered instruction, grammatical drills, and rote memorization. The attitudes and support of the participating instructors are critical to the success of any attempt to integrate technology into a curriculum.[2] Despite the fact that these techniques have been widely used for many years, they have drawbacks and restrictions that may prevent students from learning languages effectively. The main focus of traditional language classrooms is frequently on vocabulary lists, grammatical rules, and textbook exercises. To help pupils understand language concepts, teachers often use strategies including translation, repetition, and grammar explanations. Grammar drills, writing projects, and listening and reading comprehension exercises are common classroom activities.

Despite their long-standing presence in language education, traditional methods face several challenges and limitations. We can see it in the tables (Table 1) below:

Table 1 – Challenges and limitations

Limited Authentic Communication	Traditional methods often prioritize form over function, focusing on grammatical accuracy rather than meaningful communication. As a result, students may struggle to engage in authentic conversations or real-life language use outside the classroom.
Lack of Student Engagement	Rote memorization and repetitive exercises can lead to student disengagement and boredom. Passive learning activities may fail to capture students' interest or motivation, resulting in decreased participation and retention of language skills.
Insufficient Focus on Language Skills	Traditional approaches tend to prioritize reading and writing skills over speaking and listening proficiency. This imbalance can hinder students' ability to communicate effectively in real-world contexts where oral communication is essential.
Inflexibility in Learning Styles	Traditional methods often follow a one-size-fits-all approach, disregarding individual differences in learning styles and preferences. Students with diverse learning needs may struggle to thrive in environments that do not accommodate their unique strengths and challenges.
Limited Cultural Understanding	Language learning is inherently intertwined with cultural understanding and intercultural competence. However, traditional methods may neglect cultural aspects of language, limiting students' ability to comprehend and navigate cultural nuances in communication.
Teacher-Centered Instruction	Traditional language classrooms are often characterized by teacher-centered instruction, where the teacher plays a dominant role in delivering content and directing learning activities. This hierarchical approach may inhibit student autonomy and critical thinking skills development.

The way in which instructors and students express their attitudes in the classroom is crucial to the accomplishment of learning goals. Traditional teaching methods are being pushed to make way for potentially incommensurate information technology, particularly when it comes to the employment of new innovations in the classroom. Teachers' attitudes are crucial when analyzing the results of integrating technology in the classroom since they have a significant impact on instructional decisions and educational interactions [3].

According to reports, educators that value technology integration adapt their curricula to better use technology-based learning strategies [4]. Teachers' views regarding the use of technology in the classroom can be positively impacted by the availability of software and their desire to use it [5]. Rather than just using technology to teach, interactive platforms like discussion boards and venues can assist teachers in learning with it [6]. It has also been discovered that educators who strongly prioritize both their professional development and teaching integrate technology tools more easily [7]. Although conventional approaches have been extensively employed in language learning for a considerable amount of time, they do have several drawbacks. These approaches might not allow for opportunities for real-world language usage, frequently place more emphasis on grammatical correctness than communicative proficiency, and may not take individual learning preferences and styles into account. As language learning continues to change, teachers are looking at cutting-edge strategies that improve student engagement and promote language competency in authentic settings.

Given the benefits of integrating technology into English language teaching (ELT) instruction, EFL teachers must use technology more skillfully in order to support their own instruction and that of their students. To meet the requirements of their students, educators must be innovative in how they use academic tools. It is advised that schools provide aiding tools to EFL teachers so they can support their ongoing professional development in technology related to language acquisition [8]. These initiatives can offer EFL teachers a lot of support and opportunities to advance their professional development in technological pedagogy and practice, which will raise the standard of instruction in English. Giving assignments that follow the principles of effective professional development can be a crucial first step toward more significant changes in teachers' knowledge and practice. A teacher might have a significant effect on building such a setting and helping the elements that make an educator's decision to apply technology for teaching. Indeed, educators can enhance their education quality and therefore increase learners' learning achievement at schools by participating in professional development tasks.

Using digital tools, resources, and platforms in language learning environments to improve student engagement and instructional efficacy is known as integration of computer technology in language education. Personalized learning experiences, increased engagement, access to real language resources, and chances for group learning are just a few advantages of this integration. Computer technology provides a variety of ways for language learners to advance their language proficiency and cultural competency, from apps for language learning and virtual classrooms to digital storytelling platforms and online language exchanges. To fully utilize technology in language instruction, however, issues including the digital divide, quality control, data protection, and digital literacy requirements need to be resolved. Overall, the integration of computer technology in language teaching enables educators to create dynamic and inclusive learning environments that prepare students for success in a globalized world.

Results and discussion. Teachers' attitudes and computer technology training are positively correlated [9]. In Asan's (2003) study, the views and awareness levels of primary teachers regarding particular technologies, their function in education, and their perspectives on the technical challenges encountered by Turkey's basic education school systems were examined. The findings demonstrated that a large number of teachers lacked a working knowledge of computers and were not equipped to learn new technologies and abilities. The survey also

showed that their teaching and learning environment did not regularly incorporate the usage of computers and related technology.

But in our perspective, not enough research has been done on how online learning affects educational quality to date. Though as of right now, we haven't had enough outcomes from working with kids virtually to include this approach in the essay. Conclusions about how computers can be used to manage the educational process have been made possible by an analysis of the literature and educational practices in an environment where the amount of information is growing quickly. Innovative pedagogical technologies and the conventional educational system are strengthened and complemented by new information technologies rather than replacing them. In order to raise the standard of instruction for aspiring foreign language teachers, more study on this integration is needed.

Information technologies create new possibilities for those who wish to teach foreign languages in the future, as well as new ways of thinking and doing. They also lay the groundwork for new morality and global understanding cultures. Computer training is the cornerstone of information technology in foreign language acquisition, and its effective application necessitates certain pedagogic tools and deliberate working techniques in addition to the computer itself, which serves as the primary technical tool [10].

The justification and foundation for a better integration into language education and learning must be provided by those who intend to incorporate certain technological resources. In addition to opportunities for reflection and discussion, teachers should also be given the chance to share results and potential issues with one another, as well as explanations, advice, and support from trainers and other colleagues. Studying instructors and the reasons behind their computer use, as well as computer technology resources and the reasons behind teachers' need or desire to utilize them, can help us understand how to accomplish greater integration. Teachers' approaches to teaching and learning will need to evolve as a result of the inventive nature of technology and its continued expansion. Here are some examples of successful implementation of computer technology in teaching foreign languages in real-world educational settings:

- *Rosetta Stone in Public Schools:* Many public schools across the United States have successfully implemented Rosetta Stone, a language learning software, in their foreign language programs. Students use the interactive software to practice vocabulary, grammar, and pronunciation, both in and out of the classroom. Teachers can monitor students' progress and provide targeted support based on their individual needs.

- *Google Classroom for Language Assignments:* Language teachers worldwide have adopted Google Classroom, a learning management system, to facilitate language learning assignments and activities. Through Google Classroom, teachers can distribute assignments, provide feedback, and engage students in discussions and collaborative projects. Students can access language learning materials, submit assignments, and communicate with their peers and teachers seamlessly.

- *Virtual Language Exchanges via Skype:* Language educators have successfully organized virtual language exchange programs using video conferencing platforms like Skype. Students from different schools or countries connect with native speakers of the target language for language practice sessions. These virtual exchanges provide students with authentic language practice opportunities and promote intercultural understanding and communication skills development.

- *Online Language Learning Communities:* Educational platforms like Lang-8 and Tandem have created online language learning communities where students can connect with native speakers for language exchange and practice. Students post written compositions or engage in text-based conversations in the target language, receiving feedback and corrections from native speakers. These online communities provide students with additional language practice outside of the classroom and foster a sense of global language learning community.

- *Language Learning Apps in Language Labs:* Language labs in schools and universities have integrated language learning apps like Duolingo or Babbel into their curriculum. Students use these apps on desktop computers or mobile devices to supplement classroom instruction, practice vocabulary, and reinforce grammar concepts. Language teachers track students' progress and provide guidance on using the apps effectively, enhancing student motivation and engagement in language learning.

- *Virtual Reality Language Immersion Programs:* Some schools and language institutes have implemented virtual reality (VR) language immersion programs to provide students with immersive language learning experiences. Students wear VR headsets to explore virtual environments, interact with virtual characters, and engage in language practice in simulated real-life scenarios. These VR programs enhance students' language proficiency and cultural competence by providing authentic language practice opportunities in immersive contexts [11].

These examples illustrate the successful integration of computer technology in real-world educational settings to enhance language teaching and learning experiences, fostering student engagement, motivation, and proficiency in foreign languages. These days, a paradigm change allows learners to be accommodated to radical autonomy in the perspective, facilitating their development as creative and communicative learners [12]. The use of new technologies has drastically changed the conventional plan for structuring the training process, guaranteeing the creation and practical application of a flexible higher education process with elements that enable the automation of numerous procedures.

The findings indicated that most scientific teachers had positive attitudes toward computer-assisted learning (CAL) and that there was no gender difference in these sentiments. According to Ocak and Akdemir (2008), the degree of computer literacy among science instructors is associated with their computer usage. Additionally, teachers that are more computer literate use more computer programs into their lessons. According to the report, the majority of teachers use computer programs in the classroom such as email, the Internet, and instructional software CDs. They discovered statistically significant variations in the incorporation of computer programs as pedagogical instruments [13].

Sufficient training and support are required to enable educators to more effectively integrate computer technology into their teaching methods. While knowing that educators require additional resources or time to prepare for technology use is crucial, it might not always be sufficient. Understanding teachers' motivations for using or not utilizing technology as well as their perspectives on the usefulness of technology in teaching and learning procedures may likewise be crucial. Teachers should be introduced to computer technology resources with an emphasis on their pedagogical potential, and they should receive aid and guidance on how to incorporate these resources into their lessons.

Conclusion. Overall, the future of computer technology in language teaching is characterized by innovation, personalization, and immersion, with emerging trends such as artificial intelligence, virtual reality, gamification, mobile learning, and data analytics shaping the next generation of language learning experiences. These advancements hold the promise of transforming language education, empowering learners to become proficient and culturally competent global citizens in an increasingly interconnected world. In conclusion, the incorporation of computer technology in teaching foreign languages at the secondary level of school has tremendous promise for altering language learning experiences and preparing students for success in an interconnected world. We have discussed the benefits, drawbacks, difficulties, and potential applications of computer technology in language learning during this conversation.

The importance of computer technology integration is found in its capacity to improve student motivation, engagement, and individualized learning opportunities. Students can take an active role in their education and become proficient in foreign languages by using gamified platforms, interactive multimedia content, and real language resources.

Additionally, computer technology's adaptability, accessibility, and collaborative learning opportunities support a range of schedules, learning preferences, and learning styles, promoting fairness and inclusivity in language instruction. Notwithstanding the many advantages, issues like data privacy, the digital divide, and the need for digital literacy must be addressed to guarantee fair access to and efficient use of computer technology in language instruction. Furthermore, in order to take advantage of new trends that have the potential to further improve language learning outcomes and experiences, such as gamification, virtual reality, artificial intelligence, and mobile learning, constant innovation and adaptation are required. Essentially, using computer technology into foreign language instruction at the secondary school level is a revolutionary method that enables students to become proficient, culturally aware, and globally aware language learners. In order to prepare students for success in a world that is becoming more varied and interconnected, educators can develop dynamic and inclusive language learning environments by utilizing creative pedagogical practices and embracing the potential presented by computer technology.

References:

- [1] **Askar, P.,** & Umay A. (2001). Pre-service elementary mathematics teachers' computer self-efficacy, attitudes towards computers, and their perceptions of computer enriched learning environments. In Proceedings of Society for Information Technology and Teacher Education International Conference 2001 (eds C. Crawford, D.A. Willis, R. Carlsen, I. Gibson, K. McFerrin, J. Price & R. Weber), pp. 2262-2263. AACE, Chesapeake, VA
- [2] **Gilakjani, A.P.,** & Leong L.M. (2012). EFL Teachers' Attitudes toward Using Computer Technology in English Language Teaching. *Theory & Practice in Language Studies (TPLS)*, 2(3).
- [3] **Becker, H.,** Ravitz J., & Wong Y. (1999). Teacher and teacher-directed student use of computers and software. Teaching, Learning, and Computing: 1998 National Survey.
- [4] **Cox, M.,** Webb M., Abbott C., Blakeley B., Beauchamp T., & Rhodes V. (1999). ICT and pedagogy: A review of the literature. British Educational Communications and Technology Agency, Department for Education and Skills.
- [5] **Sepehr, H.,** & Harris D. (1995). Teachers' use of software for pupils with specific learning difficulties. *Journal of Computer Assisted Learning*, 11, 64-71.
- [6] **Coniam, D.** (2002). Perceptions of a multimedia syllabus – making the demands of a performance test more accessible. *System*, 31, 55-70.
- [7] **Hadley, M.,** & Sheingold K. (1993). Commonalities and distinctive patterns in teachers' integration of computers. *American Journal of Education*, 101, 261-315.
- [8] **Zhang, W.** (2022). The role of technology-based education and teacher professional development in English as a foreign language classes. *Frontiers in Psychology*, 13, 910315.
- [9] **Becker, H.,** Ravitz J., & Wong Y. (1999). Teacher and teacher-directed student use of computers and software. Teaching, Learning, and Computing: 1998 National Survey
- [10] **Abdykhalykova, A.,** Turusheva L., Beysembayeva Z., & Dukembay G. (2020). Multimedia technologies in teaching a foreign language. *Rural Environment Education Personality*, 13, 17-24.
- [11] **Bojäre, I.,** Ignatjeva S. (2014). Autonomous English Acquisition in Blended e-studies for Adults for Sustainable Development: Quantitative research. In V. Dislere (Ed.), The Proceedings of the International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality (REEP), 7. Jelgava: LLU, 42-49.
- [12] **Cavas, B.,** & Kesercioglu T. (2003). Primary Science Teachers' Attitudes toward Computer Assisted Learning. *Ege Journal of Education*, 3(2), 35-43
- [13] **Fishbein, M.,** & Ajzen I. (1975). Beliefs, Attitudes, Intentions, and Behaviour: An Introduction to Theory and Research. Reading, MA: Addison-Wiley

ОРТА БІЛІМ ДЕҢГЕЙІНДЕ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ҮШІН КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯНЫ ЕНГІЗУДІҢ КЕЙБІР СИПАТТАМАЛАРЫ

Мәдіғали Б.Р., шетел тілі: екі шет тілі білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты
Жетпеисова Н.О., PhD, қауымдастырылған профессор

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан

Андатпа. Бұл мақалада жалпы білім беретін мектептерде шет тілдерін оқыту процесінде компьютерлік технологияларды қолдану ерекшеліктері бар. Цифрлық құралдар мен электрондық ресурстар оқытудың тиімділігін арттыруға, білім беру мүмкіндіктерін кеңейтуге және оқушылардың тілдік дайындығын қамтамасыз етуге ықпал етеді. Компьютерлік бірлескен оқу орталары, жекелендірілген білім беру технологиялары және интерактивті сыртқы мазмұнды пайдалану сияқты аспектілерге ерекше назар аударылады. Компьютерлік технологиялар тілдік дағдыларды арттыруда, оқушылардың мотивациясы мен ақпараттылығын арттыруда шешуші рөл атқарады. Олар икемді және динамикалық білім беру ортасын бейімдеу арқылы оқу процесін осы принциптерге сәйкес бейімдеуді қамтамасыз етеді. Заманауи технологиялардың арқасында тілді қоршаған ортада қолдануға, тыңдау, оқу және жазу дағдыларын дамытуға мүмкіндік бар.

Алайда, компьютерде шет тілдерін оқыту технологияларын енгізу процесі белгілі бір қиындықтармен бірге жүреді. Оларға оқушылар мен оқытушылардың цифрлық сауаттылық деңгейі, техникалық ресурстарға қолжетімділік, ақпараттық қауіпсіздік, деректерді қорғау және қорғау мәселелері жатады. Білім беру процесіне цифрлық технологияларды тиімді енгізу үшін оқытушыларды әдістемелік даярлауды, техникалық қолдауды және талаптардың сақталуын қамтамасыз етуді қамтитын кешенді тәсіл қажет.

Кілт сөздер: тілдер, компьютер, технология, шет тілі, мектеп, деңгей, мультимедия, мазмұн.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ НА УРОВНЕ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мадигали Б.Р., магистрант 2 курса образовательной программы "Иностранный язык: два иностранных языка"

Жетпеисова Н.О., PhD, ассоциированный профессор

Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан

Аннотация: Бұл мақалада жалпы білім беретін мектептерде шет тілдерін оқыту процесінде компьютерлік технологияларды қолдану ерекшеліктері бар. Цифрлық құралдар мен электрондық ресурстар оқытудың тиімділігін арттыруға, білім беру мүмкіндіктерін кеңейтуге және оқушылардың тілдік дайындығын қамтамасыз етуге ықпал етеді. Компьютерлік бірлескен оқу орталары, жекелендірілген білім беру технологиялары және интерактивті сыртқы мазмұнды пайдалану сияқты аспектілерге ерекше назар аударылады. Компьютерлік технологиялар тілдік дағдыларды арттыруда, оқушылардың мотивациясы мен ақпараттылығын арттыруда шешуші рөл атқарады. Олар икемді және динамикалық білім беру ортасын бейімдеу арқылы оқу процесін осы принциптерге сәйкес бейімдеуді қамтамасыз етеді. Заманауи технологиялардың арқасында тілді қоршаған ортада қолдануға, тыңдау, оқу және жазу дағдыларын дамытуға мүмкіндік бар.

Алайда, компьютерде шет тілдерін оқыту технологияларын енгізу процесі белгілі бір қиындықтармен бірге жүреді. Оларға оқушылар мен оқытушылардың цифрлық сауаттылық деңгейі, техникалық ресурстарға қолжетімділік, ақпараттық қауіпсіздік, деректерді қорғау және қорғау мәселелері жатады. Білім беру процесіне цифрлық технологияларды тиімді енгізу үшін оқытушыларды әдістемелік даярлауды, техникалық қолдауды және талаптардың сақталуын қамтамасыз етуді қамтитын кешенді тәсіл қажет.

Ключевые слова: языки, компьютер, технологии, иностранный, школа, уровень, мультимедиа, контент.

ТҮЛҒАНЫҢ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ

Шойбекова А.Ж.¹, магистр, аға оқытушы
alima-almaty@mail.ru

Канленова Б.Н.², магистр, аға оқытушы
bakyt.nil@mail.ru

Шойбек Б.М.³, магистр, аға оқытушы
becksbm001@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2505-5839>

Ғабдұл-Мүтгәліп С.М.⁴, магистр, оқытушы
saltanat.gms@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-8682-6446>

Кайракбаева Г.С.⁵, магистр, аға оқытушы
kairakbaeva.g@gmail.com

¹Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

²С.Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті, Алматы, Қазақстан

² Қ.Сағадиев атындағы Халықаралық Бизнес университеті, Алматы, Қазақстан

³Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

⁵Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл зерттеу тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігінің қазіргі қоғамдағы маңыздылығын негіздейді. Автор коммуникативті құзыреттіліктің жеке мәселелерді шешудегі рөлін ашып, оны негізгі компоненттері мен мазмұнын талдайды. Әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілік – әрбір адамның маңызды ерекшелігі, ол тұлғаның қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас орнату, ой-пікірін анық жеткізу, әлеуметтік бейімделу және табысты өзара әрекеттесу қабілеттерімен тікелей байланысты. Бұл құзыреттілік «адам мәдениеті» ұғымының ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады және кәсіби әрі тұлғалық дамудың маңызды шарты болып табылады.

Зерттеуде инновациялық идеялар, озық технологиялар, заманауи теориялар мен жаңа әдістерді қолдану арқылы әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілікті дамыту жолдары қарастырылады. Сонымен қатар, жоғары деңгейдегі коммуникативтік дағдыларға және тұлғалардың ерекшеліктері мен олардың әлеуметтік ортадағы рөлі талданады. Құзыреттілікті қалыптастырудың тиімді әдістері ұсынылып, олардың қолданылу ерекшеліктері көрсетілген.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы – әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілікті дамытуды тежейтін жаңа мәселелерді анықтау және оларды еңсерудің ғылыми негіздерін қалыптастыру. Практикалық маңыздылығы – осы құзыреттілікті жетілдірудің заманауи әдістерін қолдану мүмкіндіктерін қарастырумен байланысты. Жұмыс тұлғаның қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, оның кәсіби және әлеуметтік бейімделуін жақсартуға, сонымен қатар табысты өзара әрекеттесу қабілетін арттыруға бағытталған.

Тірек сөздер: тұлға, коммуникативтік құзыреттілік, мінез-құлық, мәдениет, әлеуметтік рөл, адамгершілік.

Кіріспе. Қоғам дамуының қазіргі кезеңінің айрықша ерекшелігі – адам өмірінің әртүрлі салаларында, соның ішінде әлеуметтік салаларда қарқынды дамып келе жатқан инновациялық өзгерістер.

Бүгінгі таңда қоғам мен мемлекет адамнан тез өзгертін қоғамда әлеуметтенуді, жан-жақты іс-қимыл тәсілдерін меңгеруді талап етеді. Бұл тәуелсіз болудың себептерінің бірі. Негізгі құзыреттердің жіктелуі көптеген ғалымдар әлеуметтік құзыреттілікке әр түрлі өмірлік салалардағы әлеуметтік өзара әрекеттесуге дайындық пен қабілеттілік ретінде, әлеуметтік бейімделу мен ұтқырлықтың бірлігі ретінде маңызды орын береді. Біздің еліміздің білім беруіндегі инновациялар жеке тұлғаның бейімделу қабілетін дамытудың

жолдары мен тәсілдерін іздеуге және оның әлеуметтік коммуникативтік құзыреттілігін қамтамасыз етуге жол көрсетеді.

Әлеуметтік коммуникативтік құзыреттілік дегеніміз – адамға әлеуметтік нормалар мен ережелерді барабар орындауға мүмкіндік беретін әлеуметтік дағдылар немесе міндеттер. Зерттеушілер әлеуметтік құзыреттілік, біріншіден, адам мен қоғамның өзара әрекеттесуін көрсететінін анықтады; екіншіден, адамның тұлғааралық қарым-қатынас тәсілдерін иеленуін білдіреді; үшіншіден, бірнеше компоненттерді қамтиды; төртіншіден, ол өзінің мақсаттары мен бүкіл қоғамның қажеттіліктерінің арақатынасын ескеруді білдіреді.

Тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігі қазіргі заманда әрбір адамның маңызды ерекшелігі болып табылады. Бұл сапаны жетілдіру заманауи инновациялық идеялардың дамуына негіз болды. Соңғы кездері бұл тақырыпты көптеген ғалымдар жан-жақты қарастырып, зерттей бастады. Ал «Тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігі» деген термин тек ХХ ғасырда пайда болды. Бұл бағыттың дамуына Л.А. Петровская баға жетпес үлес қосты. Ол коммуникативтік құзыреттілікті әр түрлі жағынан, алдымен оны коммуникативтік процестің тиімді жүруін қамтамасыз ететін білім мен дағдылардың жиынтығы негізінде адамның басқа адамдармен қажетті байланыстарды орнату және қолдау қабілеті деп түсіндірді, содан кейін оны қарым-қатынас құзыреттілігімен салыстыра қарастырды.

Ғалымдардың еңбектері жеке тұлғаның өмірдің барлық салаларында әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігінің жоғары маңыздылығын анықтауға арналған. Қазіргі кездегі мәселе - адамдар өз міндеттерін шешу үшін басқа адамдармен байланыс орнату қажеттілігімен қоса, олардың мұны қалай дұрыс және өздеріне тиімді жасау керектігін білмеуі. Әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілікті дамыту адамдарға өздерінің беделді пікірлерін айтуға, басқа адамдармен қарым-қатынаста әртүрлі жағдайларды басқаруға және барлық салаларда өз құзыреттіліктерін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін білімге ие болуға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілік қазіргі білім берудің элементі болып табылады, өйткені қазіргі уақытта ол дүниетанымды, білімді, ағартушылықты дамытуға, адамның тұлға ретінде қалыптасуына, оның мінез-құлқы мен мәдениетін қалыптастыруға бағытталған.

Тұлғаның осы қасиеттерін жақсарту үшін оның компоненттерін білу қажет. Жеке тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігінің элементтері: а) қарым-қатынас этикеті мен нормаларын білу; б) серіктеске өзін дұрыс таныстыру; с) сөйлеу дағдыларының болуы, белгілі бір салада қажетті білім көлемі; d) қарым-қатынастың вербалды емес тілін білу; e) жағдайларды өз пайдасына айналдыра білу, пайда табу; j) қарым-қатынас мақсатқа жету үшін стратегия, қарым-қатынас жоспары; k) адамдарды сендіру, оларға өз пікірлерін, ұстанымдарын таңу қабілеті, сондай-ақ адамдарды, олардың шынайы ниеттерін түсіну қабілеті. Бұл сапаның дамуы өзін-өзі жетілдіруден, әртүрлі ақпаратты өз бетінше зерттеу арқылы жаңа білім алудан тұрады. Бұл процесті жеке тұлғаның жалпы дамуынан бөліп қарауға болмайды [4].

Қажетті мақсаттарға жету және белгілі бір міндеттерді шешу үшін жеке тұлғалардың өзара байланысын орнату және сақтау қабілеті жеке тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігі болып табылады. Адам бұл шеберлікті тәжірибе, ой-өрісті дамыту, арнайы ғылыми әдістерді сынау, сондай-ақ өнер, кескіндеме және т.б. арқылы алады. Бұл процесс белгілі бір жағдайларда адамның мінез-құлқын түсінуге, сондай-ақ қажетті нәтижеге жету үшін қарым-қатынаста жеке дағдылар мен дағдыларды қолдануға бағытталуы керек.

Әлеуметтік-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілігі бар адамдардың қасиеттерін атап өтуге болады: серіктестермен өзара әрекеттесудің қажетті жағдайын жедел, дәл, дұрыс талдау; белгілі бір жағдайда адамдарды олардың қалауына сәйкес және

өз қалауын ескере отырып түсінуге дайын болу; серіктестің жағдайын, оның эмоционалды фонын, физикалық денсаулығын, сондай-ақ тілектері мен мүмкіндіктерін ескеру. Әрбір өзара іс-қимылдың мақсаты – қолайлы, сыйластыққа құрылған мүдделі қарым-қатынас; айналада болып жатқан оқиғалар туралы хабардар болу және түсіну, қарым-қатынаста бастамашылық таныту; кез-келген ұжымды біріктіру, қолайлы достық атмосфера құру қабілеті; қарым-қатынастан қажетті ақпараттар, ең бастысы, жағымды эмоциялар алу; әр түрлі жағдайларда өздерінің әлеуметтік рөлдеріне сәйкес диалогтарды дұрыс құра білу. Әлеуметтік-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілікті дамыту өзінің беделді пікірін білдіруге, басқа адамдармен өзара іс-қимылда әртүрлі жағдайларды басқаруға және барлық салаларда өз құзыреттілігін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін білімге ие болуға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілік қазіргі білім берудің элементі болып табылады, өйткені қазіргі уақытта ол дүниетанымды, білімді, ағартушылықты дамытуға, адамның тұлға ретінде қалыптасуына, оның мінез-құлқы мен мәдениетін қалыптастыруға бағытталған.

Қазақстан қоғамын жаңғырту мен инновациялық дамытуға байланысты стратегиялық міндеттерді шешу үшін елімізде «Зияткерлік ұлт – 2020» ұлттық жобасы ұсынылған болатын. Оның басты мақсаты – "Қазақстандықтарды жаңа формацияға тәрбиелеу және Қазақстанды бәсекеге қабілетті адами капиталы бар елге айналдыру". Жобаның негізгі аспектілерінің бірі дәстүрлі білім берудің инновациялық түріне көшу қажеттілігімен байланысты [1].

Ұлттық білім беру жүйесін реформалау қазіргі заманғы әлемдік тенденцияларды ескере отырып жүзеге асырылады, «өмір бойы білім бер» тұжырымдамасының қағидаттарына, сондай-ақ бірқатар жаңа көрсеткіштерді қосу арқылы білім беру процесінің мақсатты және нәтижелі компоненттерін түсінудің жаңа тәсілдеріне негізделген, оның ішінде негізгі құзыреттер мен құзыреттіліктерге ерекше орын беріледі. «Қазақстан Республикасының 12 жылдық орта білім беру тұжырымдамасы» жобасында түйінді құзыреттерге мыналар жатады: проблемаларды шешудің ақпараттық, коммуникативтік құзыреті [2].

Тиісінше, білім беру жүйесінің мақсаты үш негізгі құзыреттіліктер бойынша нәтижелерге қол жеткізу болып табылады, олар: ақпараттық, коммуникативтік және проблемаларды шешу құзыреттіліктері. «Коммуникативтік құзыреттілік» ұғымының мәні мен мазмұнын толығырақ қарастыруға тоқталайық. Тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігі – қазіргі таңда әрбір адамның маңызды ерекшелігі болып табылады. Бұл сапаны жетілдіру заманауи инновациялық идеяларды (озық технологиялар, заманауи теориялар мен нео-әдістемелер) дамытуға негіз болды.

Қазіргі жағдайда тұлғаның сәтті әлеуметтенуі және өзін-өзі жүзеге асыруы макро және микроорта деңгейінде оның тұрақты әлеуметтік өзара әрекеттесуінсіз мүмкін емес. Бұл ретте әлеуметтік өзара іс-қимыл деп "олардың бір-біріне әсері жүйелі түрде жүзеге асырылатын, серіктестердің әрқайсысының әлеуметтік әрекеті іске асырылатын, біреуінің іс-әрекетін екіншісінің іс-әрекетіне бейімдеуге қол жеткізілетін, жағдайды, іс-әрекеттің мәнін түсінудегі қауымдастық және белгілі бір дәрежеде ынтымақтастық немесе келісім болатын әлеуметтік коммуникация немесе қарым-қатынас нысаны" түсініледі олардың арасында" [3, 6 б].

Жеке тұлғаны қалыптастыру және дамыту, мәдениетке баулу, сондай-ақ инновациялық шешімдердің пайда болуы тиімді тұлғааралық және топтық өзара әрекеттесу арқылы жүзеге асырылады, бұл өз кезегінде өмірдің әртүрлі салаларында әлеуметтік және жеке маңызды мақсаттарға жетудегі сәттіліктің кепілі болып табылады. Осылайша, тиімді қарым-қатынасты (қарым-қатынасты) ұйымдастыру және іске асыру қабілетін игеру – жеке тұлғаның, жалпы қоғамның өмір сүру сапасын арттырудың қажетті шарты, мәдениетті тарату және байыту механизмінің негізі. Осыған байланысты қазіргі

заманғы тұлға үшін негізгі коммуникативтік құзыреттілікті игеру қажеттілігі өзекті болып отыр. Оның мәні мен мазмұнын нақтылау үшін "қарым-қатынас", "сөйлеу әрекеті" сияқты тұжырымдамалық ұғымдарды қарастыруға жүгіну керек.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Коммуникативтілік (лат. communico-жалпы ету): 1) қарым-қатынас ұғымына жақын, бірақ ауқымы кең ұғым. Бұл тірі және жансыз табиғаттағы жүйелер арасында ақпарат алмасу жүретін байланыс; 2) өзара түсіністікке әкелетін әлеуметтік өзара әрекеттесудің семантикалық аспектісі. Байланыс процесінің негізгі функциялары оның әр элементінің даралығын сақтай отырып, әлеуметтік қауымдастыққа қол жеткізуден тұрады.

Коммуникацияның жекелеген жағдайларында басқарушылық, ақпараттық, эмоционалдық фатикалық функциялар іске асырылады; олардың біріншісі – генетикалық және құрылымдық жағынан бастапқы [4, 319-320 бб]. Өзара түсіністікке қол жеткізу – бұл негізгі критерий, оның негізінде тұтастай алғанда коммуникация процесінің сәттілігі мен өнімділігін бағалауға болады.

Ағылшын тіліндегі мәдениетте «қарым-қатынас» және «қарым-қатынас» ұғымдары синоним болып табылады. Ресейлік зерттеуші Е.П. Ильиннің айтуынша, олар жалпы және жеке болып табылады. «Қарым-қатынастың барлық түрлері қарым-қатынас емес, бірақ кез келген қарым-қатынас коммуникацияның жеке түрі болып табылады... Байланыс дегеніміз-байланыс, екі жүйенің өзара әрекеттесуі, оның барысында бір жүйеден екіншісіне ақпарат беретін сигнал беріледі. Байланыс техникалық жүйелерге, адамның машинамен өзара әрекеттесуіне және адамдардың өзара әрекеттесуіне тән. Соңғы түрі және қарым-қатынасқа жатады.

Адамдардың өзара әрекеттесуінде байланыс жаңа сапалы мазмұн алады». Қарым-қатынас тәжірибесі адамдар арасындағы қарым-қатынасқа байланысты ғана емес, сонымен қатар бұқаралық ақпарат құралдары, кино арқылы жинақталады, мұнда адамдардың қарым-қатынасын сырттан бақылап, қорытынды жасай алады. Ғалымдар тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігін дамыту деңгейлерінің әртүрлі нұсқаларын ұсынады. Мысалы, ғалым Л.Н. Булыгиннің идеяларын қарастырайық. Автор әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттіліктің қалыптасуының келесі деңгейлерін анықтайды:

1. Рецептивті деңгей. Тұлғаның тәуелсіздігі өте аз, ол тек диалог бойынша серіктесінің позициясына, оның мәлімдемелеріне, көзқарасына, сондай-ақ диалог тақырыптарына бағытталған.

2. Конформды деңгей. Тұлға қазірдің өзінде өзінің қажеттіліктері мен мақсаттарына назар аударады, сонымен қатар сыртқы факторларды, басқа адамның диалог мотивтерін ескереді.

3. Репродуктивті деңгей. Жеке тұлға өз пайдасына жету үшін диалог құра алады, бірақ бұл әрдайым орындала бермейді.

4. Өнімді деңгей. Диалог жеке тұлғаның алға қойған мақсаттарына жетуі және өз қажеттіліктерін жүзеге асыруы үшін құрылады.

5. Шығармашылық деңгей. Тұлғаның әлеуметтік-коммуникативті құзыреттілігін дамытудың соңғы кезеңі әртүрлі білім, дағдылар мен шығармашылық тәсілдерді қолдана отырып, қарым-қатынас барысында өз жоспарларын жүзеге асырумен сипатталады.

С.В. Титова келесі деңгейлерді анықтайды. Біріншісі, адам үшін бейсаналық. Адам тәуелсіз емес болғандықтан, басқа адамдардың көмегі оның қателіктерін жоққа шығарады. Екінші деңгей қарым-қатынас барысында кейбір лингвистикалық білімді, сондай-ақ есте сақталған алгоритмдерді қолданумен сипатталады. Үшінші деңгейде адам көптеген білім мен дағдыларды игерді және талдау, синтез, әртүрлі жағдайлардың систематикасы сияқты әдістерді қолдана алады.

Төртінші деңгей, соңғы деңгей; ол Л.Н. Булыгин бөліп көрсеткен тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың соңғы деңгейіне ұқсас. Қарым-қатынас барысында осы кезеңде адам өзінің барлық дағдыларын қолдана алады, сонымен қатар ең жоғары тиімділікке жету үшін қарым-қатынасқа шығармашылық көзқарас қажет. Өзара әрекеттесу үшін олардың мінез-құлқын болжау, белгілі бір өмірлік жағдайларды визуализациялау, жағдайлардың модельденген көрінісінде алынған білімді айдау қажет. Ол үшін адам қалаған мақсатының суретін, сондай-ақ оның мүмкіндіктерін нақты көрсетуі керек.

Диалогтың дамуына жеке тұлғаның белгілі бір белгілері ықпал етуі мүмкін: диалог кезінде өзін-өзі ұстай білу, өзі болу, сондай-ақ өз ниеттері туралы тікелей сөйлесу мүмкіндігі; өткізгіштік жеке тұлғаның басқа адамдардың позицияларын түсіну және қабылдау қабілеті ретінде, сондай-ақ өзінің жалғыз шындық ретінде емес; ынтымақтастық, яғни адамның алға жылжуға дайындығы басқа адамдарға қолдау көрсету, жанашырлық таныту, көмектесу; өзара әрекеттесуші тараптардың психологиялық ұстанымдарының теңдігі, диалогқа қатысушыларға мұқият назар аудару, қарым-қатынастың барлық қатысушыларының ұстанымдарын түсінуге тырысып, тыңдау және есту қабілеті. Кез келген адам өзінің әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігін жетілдіруге кіріспес бұрын, қарым-қатынастағы проблемаларды анықтауы керек. Адамның даму процесінде тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру отбасында да, мектепте де, кәсіптік білім беру процесінде де жүзеге асырылады.

«Әлеуметтану» энциклопедиясына сәйкес: «қарым-қатынас – бұл адамдар арасындағы өзара әрекеттесуді сипаттайтын ұғым (субъект-субъективті қатынас) және адамның негізгі қажеттілігін сипаттайтын-қоғам мен мәдениетке ену... Қарым-қатынастан айырмашылығы, қарым-қатынас тек ақпараттық ғана емес, сонымен бірге адамдар арасындағы жеке-экзистенциалды байланысты да қамтиды, бұл байланыс жүйесіндегі ақпараттық ағындардың сызықтық емес қозғалысын және қарым-қатынас мүшелерін қауымдастық ретінде құратын жеке маңызды ақпараттың өсуін қамтамасыз етеді» [7].

«Қысқаша психологиялық сөздікте» (А.В.Петровскийдің редакциясымен) мынандай анықтама берілген: «Қарым-қатынас – бұл бірлескен іс-әрекеттің қажеттіліктерінен туындайтын және ақпарат алмасуды, өзара әрекеттесудің бірыңғай стратегиясын құруды, басқа адамды қабылдау мен түсінуді қамтитын адамдар арасындағы байланыс орнатудың және дамытудың күрделі және көп қырлы процесі. Тиісінше, қарым-қатынастың үш жағы бар: коммуникативті, интерактивті және перцептивті» [8, Б.213]. Сонымен қатар, қарым-қатынас процесінде бұл үш жақтың бөлек көрінбейтінін, олар бірлікте пайда болатындығын, бұл оның конструктивтілігі мен өнімділігінің маңызды шарты екенін ерекше атап өткен жөн.

Мақсаты бойынша қарым-қатынас көп қырлы. Оның бес негізгі функциясын ажыратуға болады: прагматикалық; қалыптастырушы; растау функциясы (жеке өзін-өзі тану, өзін-өзі түсіну, өзін-өзі растау құралы ретінде), тұлғааралық қатынастарды ұйымдастыру және қолдау функциясы; тұлғаишілік функция (өзімен диалог ретінде, ойлаудың әмбебап тәсілі ретінде) [3, 11-13 бб].

Қарым-қатынас мәселесіне қатысты қолданыстағы тәсілдер бір-бірін толықтырады және бұл құбылысты жүйелі және терең зерттеуге мүмкіндік береді.

Мысалы, жүйелік-коммуникативті-ақпараттық тәсіл байланыс арнасы арқылы ақпарат беру шарттарына психикалық процестердің ерекшеліктерін ескере отырып, коммуникация тиімділігінің өлшемдерін, шарттары мен әдістерін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда коммуникация және өзара әрекеттесетін субъектілер ұғымы жүйе ретінде нақтыланады [9, 326 б]. Байланыс процесі мыналарды қамтиды: қатысушылар (жіберуші және алушы); контекст (физикалық, әлеуметтік, тарихи, мәдени,

психологиялық); хабарламалар; арналар; шудың болуы немесе болмауы; кері байланыс және түзету [10, 16 б; 11, 167-169 бб].

Байланыс процесі төрт негізгі кезеңнен өтеді: ниеттің пайда болуы, идеяның пайда болуы және тұжырымдалуы, содан кейін жіберуші хабарлама жасайды; идеяны жобалау – оны беру әдісін (арнаны) кодтау және таңдау, берілістің өзі, яғни коммуникативті актінің өзі; алушының хабарламаның мағынасын декодтау (түсіну).

Байланыс процесінің негізгі компоненттері мен кезеңдері тұрақты – инвариантты дәйектілікке ие. Кері байланыс пен түзетудің арқасында ол жабық – сақина тәрізді сипатқа ие болады. "Сақина принципі" ұйымдық және психологиялық тұрғыдан маңызды. Ол жалпы коммуникациялардың тиімділігін қамтамасыз етеді. Осылайша, жоғарыда қарастырылған тәсіл коммуникативтік процесті ресми ұйымдастыруға баса назар аударады [11, 167-169 бб]. Сонымен қатар, оның ішкі мазмұнды табиғатын анықтау үшін сөйлеушілер мен тыңдаушылардың байланысын орнатып қана қоймай, оның психологиялық механизмдерін анықтауға мүмкіндік беретін тәсіл қажет. Мұны іс-әрекеттің қажеттіліктері мен мотивтерін, мақсаттары мен міндеттерін, оның психологиялық құрылымын, іс-әрекетке негізделген субъектілердің ерекшеліктерін талдау арқылы ғана жасауға болады.

Талқылау. Белсенділік тәсілі қарым-қатынас пен қызметтің бірлігі туралы әдіснамалық ережеден туындайды. Бұл байланыстың сипатын әртүрлі тәсілдермен түсінуге болады, атап айтқанда:

- адамның әлеуметтік болмысының, оның өмір салтының екі жағы ретінде (Б. Ф. Ломов);

- қызметтің белгілі бір жағы ретінде: қарым-қатынас кез-келген қызметте болады, оның элементі болады, ал іс-әрекеттің өзін қарым-қатынас шарты ретінде қарастыруға болады (А.Н. Леонтьев); субъект құрылымы тұрғысынан қарым-қатынас тәсіліне сүйене отырып: адамдағы еңбек субъектісінің, таным мен қарым-қатынас қасиеттерінің үйлесуі тұтастай алғанда адамның ұйымын іс-әрекет субъектісі және жеке тұлға ретінде анықтайды (Б. Г. Ананьев);

- қызметтің ерекше түрі ретінде: 1) қарым-қатынас қызметі – онтогенездің белгілі бір кезеңінде дербес әрекет ету, мысалы, мектеп жасына дейінгі балаларда және әсіресе жасөспірімдерде (Д.Б. Элкониа); 2) қарым-қатынас оған қатысты сөйлеу әрекеті ретінде жалпы іс-әрекетке тән барлық элементтер жинақталады: әрекеттер, операциялар, мотивтер және т. б.

Белгілі психолінгвист және психолог А.А. Леонтьев: «психологиялық мағынасындағы сөйлеу әрекеті іс-әрекеттің мақсаты сөйлеу сөзінің өзі, былайша айтқанда, өзін-өзі бағалайтын кезде пайда болатын салыстырмалы түрде сирек жағдайларда ғана орын алады» – деп атап айтты. Әлбетте, бұл жағдайлар негізінен екінші тілді оқыту процесіне қатысты. Сөйлеуді коммуникативті қолдануға келетін болсақ, бұл жағдайда ол әрдайым белгілі сөйлеу емес мақсатты көздейді... Басқаша айтқанда, сөйлеу жоғары деңгейдегі қызметке құрамдас бөлік ретінде енгізіледі» [9, 12].

Әлеуметтік-психологиялық көзқарас тұрғысынан қарым-қатынас кеңірек контексте түсіндіріледі. Г.М. Андреева оны бірлескен іс-әрекеттің бір қыры және оның өзіндік туындысы ретінде қарастырады; адамның адамзаттың тарихи дамуының жетістіктерін микро деңгейде, тікелей ортада немесе макро деңгейде, бүкіл әлеуметтік байланыстар жүйесінде иеленуінің маңызды шарты ретінде. Әрбір коммуникативті процесте іс-әрекет, қарым-қатынас және таным бірлікте нақты берілген [12].

«Қарым-қатынас» санатының мағынасы мен мазмұнына басқа көзқарас болуы мүмкін, ол оның тәуелсіздігін бекітуден тұрады (Б.Ф. Ломов, В.В. Знаков, А.А. Реан). Қарым-қатынас бірлескен іс-әрекеттің қажеттіліктерімен басталуы міндетті емес, сонымен қатар адамның басқа адамға деген рухани қажеттілігін қанағаттандыру тәсілі ретінде өзін-

өзі ынталандыратын процесс ретінде әрекет етуі мүмкін («Аффилиативті қажеттілік») А.Маслоу) [14].

Нәтижелер. Осылайша, біз жүргізген талдау негізінде В.П. Конецкаяның «қарым-қатынас», «коммуникация» және «сөйлеу әрекеті» ұғымдарында жалпы және ерекше белгілер бар деген пікірімен келісуге болады. Олардың ақпарат алмасу және ақпарат беру процестерімен байланысы, қарым-қатынас құралы ретінде тілмен байланысы және коммуниканттардың әлеуметтік-сөйлеу мінез-құлқымен байланысы ортақ. Айрықша белгілер осы ұғымдардың мазмұндық көлеміндегі айырмашылыққа байланысты (тар және кең), бұл оларды сабақтас ғылымдарда немесе тіпті бір ғылыми пәннің әртүрлі аспектілерінде, осы күрделі ұғымдардың белгілі бір белгілері алдыңғы қатарға шыққан кезде қолданумен түсіндіріледі. Қарым-қатынас – бұл әлеуметтік коммуникацияның орталық ұғымы. Оның мәні – бұл сөйлеу әрекетінің нормаларына сәйкес нақты жағдайларда жүзеге асырылатын мақсатты қарым-қатынас [15].

Қазіргі шындыққа сәйкес коммуникативтік қызмет деп біз өмір мен қызметтің әртүрлі салаларында жеке және бірлескен мақсаттарға қол жеткізу үшін әлеуметтік байланыстарды (өзара ақпарат беру, өзара іс-қимыл, өзара түсіністік және өзара жетілдіру арқылы) орнатуға және дамытуға бағытталған субъектілердің белсенділігін айтуға болады.

Қорытынды. Адамның даму процесінде тұлғаның әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру отбасында да, мектепте де, кәсіптік білім беру процесінде де жүзеге асырылады. Сонымен, университеттік орта аясында әр адамның өзіндік әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілігі қалыптасады, бірақ біреуде ол тиімді, ал біреуде ол жетілмеген. Көптеген университеттерде бұл сапаны жақсартуға көп көңіл бөлінеді, өйткені көптеген мамандықтар адамдардың өзара әрекеттесуімен байланысты (әсіресе "адам – адам" тобына жататын мамандықтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру процесінде).

Осылайша, коммуникативті құзыреттілік жеке тұлғаның жүйелік әлеуметтік-психологиялық сапасы ретінде қарастырылуы керек, оны меңгеру оқу-танымдық, кәсіптік және жеке салалардағы бірқатар мәселелерді шешуде сапалы нәтижеге қол жеткізу үшін коммуникативті аспектімен байланысты өзіндік қызмет бағдарламаларын тиімді құруға және сәтті жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, адамның әлеуметтік-педагогикалық коммуникативті құзыреттілігі адамның дұрыс, ұтымды, тиімді, табысты қарым-қатынас құра алуының ажырамас қабілеті, сонымен қатар "адам мәдениеті" ұғымды да қамтиды деген қорытынды жасауға болады. Қазіргі әлемде бұл қабілетті дамытудың мақсаты «табиғи» тәжірибені басқа, тиімдірек тәжірибемен алмастыру емес, сонымен қатар ұйымдастыру, дәлірек айтқанда, коммуникативті мәдениетті игерудің тиімді әдістерін өзін-өзі ұйымдастыруға пайдалану болып табылады.

Әдебиеттер:

[1] Выступление Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева на встрече со стипендиатами программы «Болашак», г. Астана. 30 января 2008 года.
http://www.akorda.kz/ru/speeches/summit_conference_sittings_meetings/ Республики Казахстан.

[2] Проект «Концепции 12-летнего среднего образования
http://www.nao.kz/library/index.php?ELEMENT_ID=2554

[3] **Рогов, Е.И.** Психология общения. – М., ВЛАДОС, 2005. – 335 с.

[4] Социальная психология. Словарь/Под ред. М.Ю.Кондратьева //Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в 6-ти томах/ Ред-сост. Л.А. Карпенко. Под общ. ред. А.В.Петровского. М., ПЕР СЭ, 2006. – 176 с. <http://slovari.yandex.ru/коммуникация/>

[5] Новейший психолого-педагогический словарь/сост. Е.С. Ралацевич. – Минск: Современная школа, 2010. – 928 с.

- [6] **Ильин, Е.П.** Психология общения и межличностных отношений. – СПб.: Питер, 2009. – 576 с.
- [7] Социология: Энциклопедия /Сост. А.А.Грицанов и др. – Мн.: Книжный Дом, 2003. <http://slovari.yandex.ru/общение/Энциклопедия социологии/Общение/>
- [8] Краткий психологический словарь/ под ред. А.В. Перовского. – М., Политиздат, 1985. – 431 с.
- [9] **Зимняя, И.А.** Педагогическая психология: Учебник для вузов. – М., Университетская книга, Логос, 2007. – 384 с.
- [10] Психология общения. СПб.: ПРАЙМ ЕВРОЗНАК, 2003. – 320 с.
- [11] **Карпов, А.В.** Психология менеджмента. – М., Гардарики, 2005. – 584 с.
- [12] **Андреева, Г.М.** Социальная психология. – М., Аспект Пресс, 2001. – 384 с. www.alleng.ru/d/psy/psy049.htm
- [13] **Бадмаев, В.Ц.,** Малышев А.А. Психология обучения речевому мастерству. – М., ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – 224 с.
- [14] **Реан, А.А.,** Бордовская Н.В., Розум С.И. Психология и педагогика. – СПб.: Питер, 2002. http://www.i-u.ru/biblio/archive/psihologija_i_pedagogika/
- [15] **Конецкая, В.П.** Социология коммуникации. <http://lib.socio.msu.ru/l/library>
- [16] **Трубайчук, Л.В.** Социально-коммуникативное развитие детей дошкольного возраста // Вестник ЮжноУральского гос. гуманит.-пед. Университета, 2015. – № 6. – С. 85-91.
- [17] Педагогическая диагностика компетентностей дошкольников. Для работы с детьми 5–7 лет / под ред. О. В. Дыбиной. – М.: Мозаика-Синтез, 2008. – 64 с.
- [18] **Занковский, А.Н.** Психология деловых отношений. Социально-коммуникативная компетентность. – М., 2018. – 384 с.
- [19] **Зимняя, И.А.** Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя // Иностр. яз. в шк, 2012. – № 6. – С. 2-10

References:

- [1] Vystuplenie Prezidenta Respubliki Kazahstan N.A.Nazarbaeva na vstreche so stipendiatami programmy «Bolashak», g. Astana. 30 janvarja 2008 goda. [in Russian] http://www.akorda.kz/ru/speeches/summit_conference_sittings_meetings/Respubliki_Kazahstan.
- [2] Proekt «Konceptii 12-letnego srednego obrazovanija http://www.nao.kz/library/index.php?ELEMENT_ID=2554 [in Russian]
- [3] **Rogov, E.I.** Psihologija obshhenija. – М., VLADOS, 2005. – 335 s. [in Russian]
- [4] Social'naja psihologija. Slovar'/Pod red. M.Ju.Kondrat'eva //Psihologicheskij leksikon. Jenciklopedicheskij slovar' v 6-ti tomah/ Red-sost. L.A. Karpenko. Pod obshh. rel. A.V.Petrovskogo. – М., PER SJe, 2006. –176 s. <http://slovari.yandex.ru/kommunikacija/> [in Russian]
- [5] Novejšij psihologo-pedagogičeskij slovar'/sost. E.S. Ralacevich. Minsk: Sovremennaja shkola, 2010. – 928 s. [in Russian]
- [6] **Ильин, Е.П.** Psihologija obshhenija i mezhlichnostnyh otnoshenij. – SPb.: Piter, 2009. – 576 s. [in Russian]
- [7] Sociologija: Jenciklopedija /Sost. A.A.Gricanov i dr. – Мн.: Knizhnyj Dom, 2003. http://slovari.yandex.ru/obshhenie/Jenciklopedija_sociologii/Obshhenie/ [in Russian]
- [8] Kratkij psihologičeskij slovar'/ pod rel. A.V. Perovskogo. М., Politizdat, 1985. –S.431.
- [9] **Zimnjaja, I.A.** Pelagogičeskaja psihologija: Učebnik dlja vuzov. М., Universitetskaja kniga, Logos, 2007. S.384. [in Russian]
- [10] Psihologija obshhenija. SP6.: PRAJM EVROZNAK, 2003. – 320 s. [in Russian]
- [11] **Karpov, A.V.** Psihologija menedzhmenta. М., Gardariki, 2005. – 584 s. [in Russian]
- [12] **Andreeva, G.M.** Social'naja psihologija. М., Aspekt Press, 2001. – 384 s. www.alleng.ru/d/psy/psy049.htm [in Russian]
- [13] **Badmaev, V.C.,** Malyshev A.A. Psihologija obuchenija rečevomu masterstvu. М., VLADOS-PRESS, 2002. – 224 s. [in Russian]
- [14] **Rean, A.A.,** Bordovskaja N.V., Rozum S.I. Psihologija i pedagogika, SPb.: Piter, 2002. http://www.i-u.ru/biblio/archive/psihologija_i_pedagogika/ [in Russian]
- [15] **Koneckaja, V.P.** Sociologija kommunikacii. <http://lib.socio.msu.ru/l/library>[in Russian]

- [16] **Trubajchuk, L.V.** Social'no-kommunikativnoe razvitie detej doshkol'nogo vozrasta // Vestnik JuzhnoUral'skogo gos. gumanit.-ped. Universiteta, 2015. – № 6. – S. 85-91. [in Russian]
- [17] Pedagogicheskaja diagnostika kompetentnostej doshkol'nikov. Dlja raboty s det'mi 5–7 let / pod red. O. V. Dybinov. – M.: Mozaika-Sintez, 2008. – 64 s. [in Russian]
- [18] **Zankovskij, A.N.** Psihologija delovyh odnoshenij. Social'no-kommunikativnaja kompetentnost'. – M., 2018. – 384 s. [in Russian]
- [19] **Zimnjaja, I.A.** Kompetencija i kompetentnost' v kontekste kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii / I.A. Zimnjaja // Inostr. jaz. v shk, 2012. – № 6. – S. 2-10. [in Russian]

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Шойбекова А.Ж.¹, магистр, старший преподаватель
Канленова Б.Н.², магистр, старший преподаватель
Шойбек Б.М.³, магистр, старший преподаватель
Габдул-Мүтгәліп С.М.⁴, магистр, преподаватель
Кайракбаева Г.С.⁵, магистр, старший преподаватель

¹*Kazakh National Agrarian Research University*

²*S. Asfendiyarov Kazakh National Medical University, Almaty, Kazakhstan*

³*K. Sagadiyev University of International Business, Almaty, Kazakhstan*

⁴*Kazakh National Women's teacher training University, Almaty, Kazakhstan*

⁵*Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

Аннотация. Данное исследование обосновывает важность социально-коммуникативной компетентности личности в современном обществе. Автор раскрывает роль коммуникативной компетентности в решении личностных проблем, анализирует основные компоненты и содержание они. Социально-коммуникативная компетентность-важная особенность каждого человека, она напрямую связана со способностью личности выстраивать эффективные отношения с окружающей средой, четко выражать свои мысли, социально адаптироваться и успешно взаимодействовать. Данная компетенция рассматривается как неотъемлемая часть понятия "культура человека" и является важным условием профессионального и личностного развития.

В исследовании рассматриваются пути развития социально-коммуникативной компетенции посредством применения инновационных идей, передовых технологий, современных теорий и новых методов. Кроме того, анализируются коммуникативные навыки высокого уровня и особенности личностей и их роль в социологической среде. Предложены эффективные методы формирования компетенций, показаны особенности их применения.

Теоретическая значимость исследования заключается в выявлении новых проблем, тормозящих развитие социально-коммуникативной компетентности, и формировании научных основ их преодоления. Практическая значимость-связана с рассмотрением возможностей применения современных методов совершенствования данной компетенции. Работа направлена на развитие коммуникативных навыков личности, улучшение ее профессиональной и социальной адаптации, а также повышение способности к успешному взаимодействию.

Ключевые слова: личность, коммуникативная компетентность, поведение, культура, социальная роль, нравственность.

SOCIO-PEDAGOGICAL ESSENCE OF COMMUNICATIVE PERSONAL COMPETENCE

Shoibekova A.Zh.¹, PhD

Kanlenova B.N.², master's degree, lecturer

Shoibek B.M.³, master's degree, lecturer

Gabdul-Muttalip S.M.⁴, master's degree, lecturer

Kairakbaeva G.S.⁵, master's degree, lecturer

¹*Kazakh National Agrarian Research University*

²*S. Asfendiyarov Kazakh National Medical University, Almaty, Kazakhstan*

³*K. Sagadiyev University of International Business, Almaty, Kazakhstan*

⁴*Kazakh National Women's teacher training University, Almaty, Kazakhstan*

⁵*Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

Annotation. This study substantiates the importance of social and communicative competence of an individual in modern society. The author reveals the role of communicative competence in solving personal problems, analyzes the main components and content of them. Social and communicative competence is an important feature of every person, it is directly related to the individual's ability to build effective relationships with the environment, express their thoughts clearly, adapt socially and interact successfully. This competence is considered as an integral part of the concept of "human culture" and is an important condition for professional and personal development.

The study examines ways to develop social and communicative competence through the use of innovative ideas, advanced technologies, modern theories and new methods. In addition, high-level communication skills and personality traits and their role in the sociological environment are analyzed. Effective methods of competence formation are proposed, and the specifics of their application are shown.

The theoretical significance of the research lies in the identification of new problems that hinder the development of social and communicative competence, and the formation of scientific foundations for overcoming them. The practical significance is related to the consideration of the possibilities of using modern methods to improve this competence. The work is aimed at developing a person's communication skills, improving their professional and social adaptation, as well as increasing their ability to successfully interact.

Keywords: personality, communicative competence, behavior, culture, social role, morality.

МАЗМУНЫ

ШАХМАТ ОЙНАЙТЫН БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫН ПСИХОДИАГНОСТИКАЛАУ НӘТИЖЕСІ	6
Салиева Д.А., Майгельдиева Ш.М., Имангалиева Ш.Д., Ахметова А.С.	
ОРГАНИКАЛЫҚ ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ КЕДЕРГІЛЕРДІ ЖЕҢУ: БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТҮСІНІГІН АРТТЫРУҒА АРНАЛҒАН ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСІ	15
Омархан С.Қ., Тілеуберді Е., Шадин Н., Жусупова Л.А.	
БЕЙІНДІК СЫНЫПТАРДА КӘСБИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ БАСЫМДЫҚ БАҒЫТЫ	24
Сағындық С., Уткелбаева А.А., Дуйсекеева Н.Ж., Курманбаев Р.Х.	
ОРТА БІЛІМ ДЕҢГЕЙІНДЕ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ҮШІН КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯНЫ ЕНГІЗУДІҢ КЕЙБІР СИПАТТАМАЛАРЫ	34
Мәдіғали Б.Р., Жетпеисова Н.О.	
ТҮЛҒАНЫҢ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ	41
Шойбекова А.Ж., Канленова Б.Н., Шойбек Б.М., Ғабдұл-Мүтгәліп С.М., Кайракбаева Г.С.,	

СОДЕРЖАНИЕ

РЕЗУЛЬТАТЫ ПСИХОДИАГНОСТИКИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ УЧАЩИХСЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ХОДЕ ИГРЫ В ШАХМАТЫ	6
Салиева Д.А., Майгельдиева Ш.М., Имангалиева Ш.Д., Ахметова А.С.	
ПРЕОДОЛЕНИЕ ТРАДИЦИОННЫХ БАРЬЕРОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ: ИНТЕРАКТИВНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПОНИМАНИЯ УЧАЩИМИСЯ	15
Омархан С.К., Тілеуберді Е., Шадин Н., Жусупова Л.А.	
ПРОФИЛЬНЫЕ КЛАССЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ КАК ОСНОВА СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	24
Сағындық С., Уткелбаева А.А., Дуйсекеева Н.Ж., Курманбаев Р.Х.	
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ НА УРОВНЕ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	34
Мадигали Б.Р., Жетпеисова Н.О.	
СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ	41
Шойбекова А.Ж., Канленова Б.Н., Шойбек Б.М., Ғабдұл-Мүтгәліп С.М., Кайракбаева Г.С.	

CONTENT

RESULTS OF PSYCHODIAGNOSIS OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF PUPILS OF PRIMARY SCHOOL AGE DURING THE CHESS GAMES Saliyeva D.A., Maigeldiyeva Sh.M., Imangaliyeva Sh.D., Akhmetova A.S.	6
OVERCOMING TRADITIONAL BARRIERS IN TEACHING ORGANIC CHEMISTRY: AN INTERACTIVE LEARNING METHOD TO ENHANCE STUDENTS' UNDERSTANDING Omarkhan S., Tileuberdi E., Zhussupova L.	15
SPECIALIZED CLASSES OF PEDAGOGICAL ORIENTATION AS THE BASIS OF THE SYSTEM OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL EDUCATION Sagyndyk S., Utkelbaeva A.A., Duisekeeva N.J., Kurmanbaev R.Kh.	24
CERTAIN CHARACTERISTICS OF INCORPORATING COMPUTER TECHNOLOGY TO INSTRUCT A FOREIGN LANGUAGE AT THE SECONDARY EDUCATIONAL LEVEL Madigali B.R., Zhetseisova N.O.	34
SOCIO-PEDAGOGICAL ESSENCE OF COMMUNICATIVE PERSONAL COMPETENCE Shoibekova A.Zh., Kanlenova B.N., Shoibek B.M., Gabdul-Muttalip S.M., Kairakbaeva G.S.,	41

ҚОРҚЫТ АТА
АТЫНДАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ.
ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ
ПСИХОЛОГИЯ СЕРИЯСЫ

Редакция мекенжайы:
120014, Қызылорда қаласы,
Әйтеке би көшесі, 29 «А», Қорқыт
Ата атындағы Қызылорда
университеті
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

«ВЕСТНИК
КЫЗЫЛОРДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ
КОРКЫТ АТА. СЕРИЯ
ПЕДАГОГИКА И
ПСИХОЛОГИЯ

Адрес редакции:
120014, город Кызылорда, ул.
Айтеке би, 29 «А»,
Кызылординский уни-
верситет им. Коркыт Ата
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

BULLETIN OF THE
KORKYT ATA
KYZYLORDA
UNIVERSITY.
PEDAGOGY AND
PSYCHOLOGY SERIES

Address of edition:
120014, Kyzylorda city,
29 «A» Aiteke bie str.,
Korkyt Ata Kyzylorda
University
Tel: (7242) 27-60-27
Fax: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

2023 жылдан бастап шығады
Издается с 2023 года
Published since 2023

Жылына төрт рет шығады
Издается четыре раза в год
Published four times a year

Құрылтайшысы: «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті» КеАҚ
Учредитель: НАО «Кызылординский университет им. Коркыт Ата»
Founder: «Korkyt Ata Kyzylorda University» NJSC

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
берген бұқаралық ақпарат құралын есепке алу куәлігі
№ KZ37VPY00067263 31 наурыз, 2023 ж.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации, выданное Министерством
информации и общественного развития Республики Казахстан
№ KZ37VPY00067263 31 марта, 2023 ж.

Техникалық редакторы: Абуова Н.
Компьютерде беттеген: Махашов А.

Теруге 18.03.2024 ж. жіберілді. Басуға 29.03.2024 ж. қол қойылды.
Форматы 60 × 841/8. Көлемі 3,3 шартты баспа табақ. Индекс 76218.
Таралымы 50 дана. Тапсырыс 0176. Бағасы келісім бойынша.

Сдано в набор 18.03.2024 г. Подписано в печать 29.03.24 г.
Формат 60 × 841/8. Объем 3,3 усл. печ. л. Индекс 76218.
Тираж 50 экз. Заказ 0176. Цена договорная.

Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді. Мақала мазмұнына автор жауап береді. Қолжазбалар өңделеді және авторға қайтарылмайды. Журналда жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные статьи не отражают точку зрения редакции. Автор несет ответственность за содержание статьи. Рукописи редактируются и авторам не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале не могут быть воспроизведены без ссылки.

The published articles do not reflect the editorial opinion. The author is responsible for the content of the article. Manuscripts are edited and are not returned the authors. Materials published in the journal can not be republished without reference.

Университет баспасы, 010012, Қызылорда қаласы, Әйтеке би көшесі, 29А.